

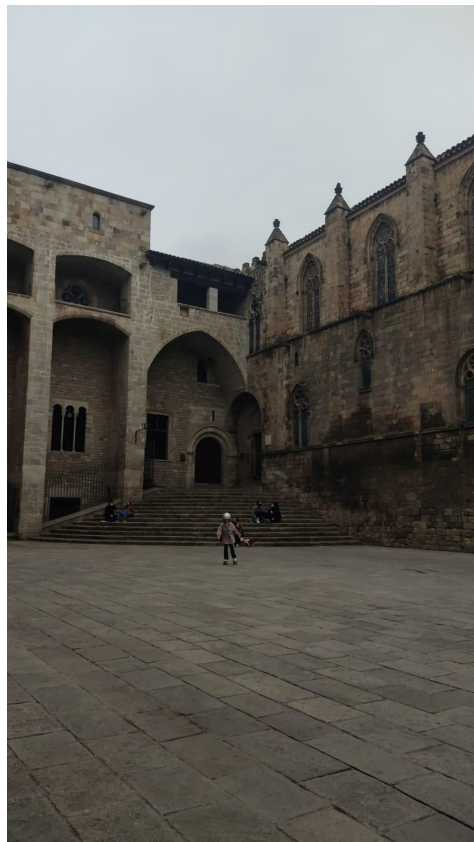

Màster en Cultures Medievals

Treball de Fi de Màster

Curs 2022-2023

Ramon Llull a Barcelona: una ruta literària

NOM DE L'ESTUDIANT: Beatriz Gatell Abre

NOM DEL TUTOR: Albert Soler Llopart

Barcelona, 15 de juny de 2023

RESUM: La vida de Ramon Llull va estar marcada pel viatge, fins a tal punt que Mallorca va acabar esdevenint en la seva maduresa (biogràfica i intel·lectual) un enclavament geogràfic temporal més, com també ho seria Barcelona, ciutat en la qual sabem que el mallorquí va fer estada en diverses ocasions. Aquest treball, un cop feta una reflexió sobre la finalitat de les rutes literàries i un breu estudi sobre el seu desenvolupament a Catalunya, pretén d'escatir els nexes que uneixen Llull amb la ciutat comtal partint de cinc nuclis d'informació: els antecedents familiars, el paper de Sant Ramon de Penyafort, les relacions amb els jueus de la ciutat, el lligam amb el rei Jaume II d'Aragó i l'Escola Lulliana de Barcelona. Aquest estudi ha de servir com a base per a construir, basant-nos en el paisatge barceloní, un relat que permeti entendre la figura del mallorquí en relació amb la capital catalana i que provi d'oferir de Llull la imatge d'un home arrauxat, sí, però també assenyat, calculador i molt hàbil.

PARAULES CLAU: Ramon Llull, Barcelona, ruta literària.

ABSTRACT: Ramon Llull's life was marked by the journey, to such an extent that Majorca ended up becoming in its maturity (biographical and intellectual) another temporary geographical enclave, as would Barcelona, a city in which we know that the majorcan stayed several times. This essay, once a reflection on the purpose of literary routes and a brief study of its development in Catalonia is done, aims to unravel the links between Llull and the city starting from five nuclei of information: his family predecessors, the role of Sant Ramon de Penyafort, the relations with the Jews of the city, the link with the king Jaume II d'Aragó and the Lullian School of Barcelona. This study must serve as a basis in order to build, supported by the landscape of Barcelona, a story that allows us to understand the figure of the majorcan emerging from the Catalan capital and that tries to offer an image from Llull that show him as a dragged man, yes, but also wise, calculating and very skilful.

KEY WORDS: Ramon Llull, Barcelona, literary route.

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	4
<i>Objectius</i>	5
<i>Metodologia</i>	5
1. RUTES LITERÀRIES	6
1.1 <i>Els fonaments teòrics: la Geografia Humanística</i>	6
1.2 <i>La Geografia literària</i>	7
1.3 <i>La finalitat</i>	8
1.4 <i>Tipus</i>	10
1.5 <i>Les rutes literàries a Catalunya</i>	12
1.6 <i>Les rutes Ramon Llull</i>	14
2. RAMON LLULL A BARCELONA	17
2.1 <i>Orígens familiars</i>	17
2.2 <i>Sant Ramon de Penyafort</i>	20
2.3 <i>Llull i els jueus de Barcelona</i>	22
2.4 <i>Jaume II d'Aragó</i>	24
2.5 <i>L'Escola Lul·liana</i>	26
2.6 <i>Les fites lul·lianes de Barcelona</i>	30
3. RUTA RAMON LLULL A BARCELONA	33
3.1 <i>Format de la ruta</i>	33
3.2 <i>Proposta de ruta literària</i>	35
3.2.1 <i>El vestíbul de la Universitat de Barcelona</i>	37
3.2.2 <i>L'Escola Lul·liana de Barcelona</i>	41
3.2.3 <i>Verdaguer i Llull</i>	44
3.2.4 <i>Sant Ramon de Penyafort</i>	49
3.2.5 <i>Ramon Llull a la plaça del Rei</i>	54
3.2.6 <i>La Sinagoga Major</i>	57

4. CONCLUSIONS	61
5. BIBLIOGRAFIA	63
5.1 <i>Fonts primàries</i>	63
5.2 <i>Fonts secundàries</i>	64
5.3 <i>Bibliografia web</i>	71
6. ANNEXOS	73
6.1 <i>Concessió a Ramon Llull del dret a predicar a les sinagogues i a les mesquites de Barcelona</i>	73
6.2 <i>Atribució d'una pensió vitalícia a Ramon Llull per part de Jaume II</i>	73
6.3 <i>Donació a Ramon Llull de 500 sous per manament del rei Jaume II</i>	74
7. IL·LUSTRACIONS	75
7.1 <i>Superposició de l'antic convent del Carme amb el plànol actual de la zona</i>	75
7.2 <i>Ramon Llull per Venanci Vallmitjana</i>	76
7.3 <i>Roda lul·liana de Subirachs al fris "Barcelona"</i>	77

INTRODUCCIÓ

La vida de Ramon Llull és la d'un intel·lectual pelegrí. Nascut a Mallorca el 1232 o el 1233, la notícia que tenim de la seva vida ens situa davant un viatger incansable de tarannà perseverant, que va recórrer les dues costes de la Mediterrània amb el fi de predicar la seva fe a la llum del seu mètode de pensament, l'Art. El seu caràcter ens mostra una persona excepcional, disposada a depassar allò que s'esperava d'un laic, a contradir els mestratges del seu temps sense incórrer en greuges directes i a acomplir la seva missió per l'Europa mediterrània, des de Roma fins a Xipre, però també pel nord d'Àfrica i l'Orient Pròxim, així com a buscar aliances a la cort mallorquina, la francesa, la pontifícia i la catalana.

És, per tant, alhora un home de lletres i de pensament i un home de Déu, amb un vessant contemplatiu i un d'actiu, un d'artístic i un de racional, un d'apassionat i un de prudent. La vastitud del seu projecte i la persistència al llarg de cinquanta anys de fracassos han fet que la tradició n'hagi parlat com d'un home foll, desmesurat, que no tocava de peus a terra. I és per això que Llull fa de si mateix "Ramon lo Foll" al *Romanç d'Evast e Blaquerna* o "Ramon, el Fantàstic" a la *Disputa del clergue Pere i de Ramon, el Fantàstic*, tot fent-se seva la crítica, donant-li la volta i apropiant-se-la.

El Llull de la nostra ruta literària serà aquest home fantàstic de caràcter excepcional que depassa una vegada i una altra el seu destí enfrontant-se a la seva condició de laic i col·locant-se en els intersticis entre allò que la societat accepta i allò que es mira amb estranyesa (com acostuma a passar amb els personatges extraordinaris), amb un programa clar i una seguretat ferma en la validesa del seu projecte. Creu en la seva Art i fa un esforç comunicatiu immens a fi que pugui resultar més avinent a "la fragilitat de l'enteniment humà" (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 19), en vista del poc èxit que tingué la primera lectura a París. Escriu incessantment, i la seva obra és una de les més extenses conegudes d'un escriptor medieval, sobre teologia en termes filosòfics i acadèmics alhora que en fa divulgació amb una literatura que renovava i es feia seus els models de l'època, adreçant-se a un públic ampli, en llatí, àrab i també en català, motiu pel qual és un dels grans impulsors de la vernacularització del saber.

Allò que ens interessa en aquest projecte és, d'una banda, explorar aquest personatge a partir del camí intel·lectual i vital que recorre —en tant que abandona terra, família i pràcticament

tots els seus béns al llarg de la seva vida— i, de l'altra, veure com aquesta figura ha arribat fins als nostres dies, com és rebuda per la posteritat en les seves facetes literària i intel·lectual. Tot això es conduirà a partir del recorregut exterior que ens permeten alguns espais de la ciutat de Barcelona —especialment el Barri Gòtic, però també alguns carrers del Raval, la Universitat de Barcelona...— tot oferint pinzellades d'història de la ciutat, per tal d'omplir de sentit no només la figura de Ramon Llull, sinó també l'espai de la ciutat comtal.

Objectius

Per raons diverses, en diferents moments de la seva vida, Ramon Llull recorregué els carrers de la ciutat de Barcelona. L'objectiu del present treball és, en primer lloc, el de determinar quins són aquests moments i quines aquestes raons, a fi d'elucidar els lligams de mestre Ramon amb la ciutat comtal. En segon lloc, proposem de traduir aquests nexes en forma de ruta literària, amb el propòsit de fer transitar el seu pensament i el seu recorregut vital de manera peripatètica, assajant de transformar l'experiència lectora del públic de la ruta, omplint-la del sentit que ofereix el context.

Metodologia

En primer lloc, ens ocuparem d'establir un marc teòric sobre les rutes literàries, per tal de disposar d'una base ferma sobre la qual treballar, que ens permeti justificar la finalitat i el sentit d'aquestes eines d'apropament a la literatura, el pensament i l'època, alhora que serveixi per a establir la classe de ruta que volem dissenyar. Així mateix, resseguirem l'estat de la qüestió quant a les rutes literàries a Catalunya en general i les rutes Ramon Llull en particular.

Seguidament, pararem atenció, als contactes entre Ramon Llull i Barcelona, a partir de l'establiment d'alguns punts temàtics que facilitin la recerca i cohesionin el resultat.

Finalment, ens ocuparem de desenvolupar la ruta (és a dir, de construir un relat que ha de vehicular el recorregut). Aquesta constitueix la part cabdal del treball, en la qual, a partir d'allò que ha establert la recerca, hi trobem una aplicació pràctica, a fi d'actualitzar-ho, difondre-ho i arrelar-ho en el territori.

1. RUTES LITERÀRIES

1.1 Els fonaments teòrics: la Geografia Humanística

Cap als anys 70, en el marc de la disciplina de la geografia, fins llavors encara molt centrada en un mètode positivista, predictiu i quantitatiu, s'aixequen tot de veus que reclamen humanitzar l'estudi del paisatge, despersonalitzat, racionalitzat i uniformitzat per la ciència. Una d'aquestes veus és la dels partidaris de l'anomenada Geografia Humanística, que, recolzada fonamentalment en els estudis d'Edward Relph, Yi-Fu Tuan, David Ley i Eric Dardel, parteix del mètode fenomenològic de Husserl i del seu concepte de "món viscut" i l'aplica a la vivència de l'espai (Estébanez, 1982: 19), tot reclamant una reflexió "al voltant dels fenòmens geogràfics, amb l'objectiu d'aconseguir una millor comprensió dels individus i de la seva condició" (Soldevila i San Eugenio Vela, 2012: 984).

Allò que postulava Husserl, a grans trets, és l'abandonament dels prejudicis,¹ les especulacions i les prediccions, tot perseguint l'aprehensió immediata, l'experiència prèvia al coneixement científic. Així, el *món viscut* fa referència a aquest desembaràs d'abstraccions que allunya la realitat de la ciència (Estébanez, 1982: 20);² la pretensió és la d'ancorar sempre la caracterització del món a l'experiència. Aquestes nocions fenomenològiques són matisades més endavant pels existencialistes, que neguen la part més idealista i transcendental del sistema de Husserl:³ per als existencialistes, existència precedeix a essència.⁴ La nova fenomenologia existencial s'introdueix en el marc de la Geografia Humanística al voltant del concepte de *lloc* enfront del d'*espai*: el primer faria referència a un espai definit culturalment, ple de significat (Soldevila i San Eugenio Vela, 2012: 980), mentre que el segon es limitaria a ser un indret despersonalitzat. Davant el paisatge, postula Estébanez (1982: 21), el fenomenològic existencial es demana pel sentit de pertinença a un lloc o per la manera com es configuren els lligams d'estima o de rebuig cap a un espai.

¹ En el sentit històric, de biaix o opinió heretada, no pas entesos com a apriorismes en el sentit transcendental kantianà.

² Ahora, Husserl alerta sobre el fet que "que las ciencias hayan olvidado que han surgido o emergido de un *Lebenswelt* [món viscut] muestra uno de los aspectos, sino el aspecto fundamental, de 'la crisis de la ciencia europea'" (Ferrater Mora, 1981: lebenswelt).

³ Perquè Husserl plantejava que després de desempallegar-nos de les creences i pressuposicions, allò que hi ha són les essències.

⁴ De tal manera que "una geografia existencial estudia la biografía del paisaje, definido como 'todo conjunto de lugares significativos, junto con las situaciones de las que surge, constituye un paisaje con una biografía'" (Estébanez, 1982: 20).

La Geografia Humanística “es más una actitud crítica al positivismo que una alternativa geográfica” (Estébanez, 1982: 27), en el sentit que no compta amb una metodologia científica concreta, a la qual no es pot arribar perquè no postula una anàlisi del que s’observa, sinó solament descripció i integració. Aquest enfocament vivencial que proposa respecte de la comprensió del medi, que ens ha de servir per entendre’ns com a part del paisatge i en relació amb ell; i, particularment, la voluntat de transformació de l’*espai* en *lloc*, de “destacar la importància de los lazos que unen el hombre al lugar” (Estébanez, 1982: 23), serveixen per a entendre l’objectiu del projecte de les rutes literàries, un cop ens proposem de vincular la literatura amb la geografia. En especial, amb la geografia urbana, particularment perjudicada per la uniformització del paisatge de la mà dels grans interessos multinacionals i la importació dels seus models arquitectònics. En la nostra postmodernitat capitalista, també la ciutat s’ha convertit en un producte, i tal com ens relacionem amb els objectes de consum, ho fem amb el paisatge, cosa que queda ben clara quan es parla del turisme i de la seva manera de consumir les ciutats.

1.2 La Geografia literària

Si haguéssim de definir, succintament, un lloc literari diríem, en un estadi bàsic i d’indiscutible relació amb el discurs d’un autor, que és aquell amb el qual hi havia tingut una relació física o conceptual. Però també el que ha estat descrit o recreat en qualsevol gènere, de manera coetània o a posteriori per un autor i, encara que, destruït o transformat del tot, pot ser reviscut mentalment amb una lectura literària que s’hi relaciona.

Tanmateix, l’abast definidor de lloc literari pot abraçar també tots aquells emplaçaments que, no existint en l’època de l’autor, han estat creats amb símbols de diferents significats per a recordar uns fets bèl·lics (llocs de batalles o fets històrics) o d’enaltiment de persones o accions individuals o col·lectives (monuments) i als quals es pot adscriure un text literari que hi faci referència. (Soldevila a Bataller i Gassó, 2014: 43)

D’aquesta manera definia Soldevila el *lloc literari*, tot aterrant la geografia existencial en la literatura. Avui, que la pedagogia postula l’ensenyament transversal, les rutes literàries són un exercici perfecte per a relacionar la literatura amb la història, la política, la geografia... ahora

que com a lectors ens delectem en l'experiència de passejar pels mateixos carrers que van habitar o pels quals van caminar els autors que han marcat la història de la nostra literatura.

1.3 La finalitat

Partim de la idea del geògraf humanista Yi-Fu Tuan (1990: 246) que

primitive and traditional peoples lived in a vertical, rotary, and richly symbolical world, whereas modern man's world tends to be broad of surface, low of ceiling, nonrotary, aesthetic, and profane. In Europe the change took place gradually from 1500 onward, and it affected not only science, but art, literature, architecture, and landscaping.

En vista d'això, Tuan proposa un reencantament del medi, un apropament de l'home a aquest espai que el codifica i el determina. En aquesta línia i tot reflexionant dins el marc de la Geografia Humanística, el professor de Geografia i Medi Ambient a la Universitat de Ginebra Bertrand Lévy justifica la relació entre les lletres i el paisatge —en aquest cas, l'urbà— de la següent manera: “una de las funciones de la literatura es dar sentido a las cosas, y la ciudad actual,⁵ fragmentada e ilegible, tiene una necesidad particular de eso” (Lévy, 2006: 472). La transformació de l'espai en lloc carregat de significat que permet la literatura (i entenem que la vinculació d'un relat històric a un lloc és també una manera de literaturitzar l'espai) afavoreix una major comprensió del medi, alhora que possibilita l'aterratge de l'obra literària o el personatge, en el cas de les rutes personals, en la realitat. Ens recolzem, per il·lustrar-ho, en un exemple que proposa Tuan, tot fent referència al castell Kronberg a Dinamarca, on es diu que va viure Hamlet:

Isn't it strange how this castle changes as soon as one imagines that Hamlet lived here? As scientists we believe that a castle consists only of stones, and amire the way the architect put them together. [...] None of this should be changed by the fact that Hamlet lived here, and yet it is changed completely. Suddenly the walls and the ramparts speak a quite different

⁵ Emfasitzem aquest *actual*, ja que la ciutat en altres temps ha sigut llegida de maneres molt diferents. Per als grecs, la ciutat alliberava l'home de la necessitat de l'esforç inacabable per mantenir-se amb vida, a més que també el lliurava, en gran manera, de les inclemències de la natura. Així mateix, les ciutats presentaven un important component sagrat, en ser fetes amb la voluntat de funcionar com a símbols (igual com es plantejaven més endavant les catedrals). Aquesta noció de la ciutat es manté també durant l'edat mitjana, i no és fins a la revolució industrial que comença a percebre's com a deshumanitzadora (Tuan, 1990: 150).

language. The courtyard becomes an entire world, a dark corner reminds us of the darkness in the human soul. (Tuan, 2001: 4)

D'aquesta manera, les rutes literàries han de servir per modificar la nostra experiència del paisatge, però també —i aquesta línia ha estat molt menys estudiada que la primera— la de la lectura. En el primer cas, perquè

el escritor nos ofrece una llave de acceso única, nos abre una vía personal, nos entrega un informe explicativo sobre la ciudad que nosotros reconocemos, pero a la cual le falta un sentido general (Lévy, 2006: 472)

Fins i tot, aquest repensar l'espai també hauria de dur-nos a fer reflexions de tipus ecològic, un cop establert un lligam amb el paisatge que ens envolta. Si ens aturem a establir vincles amb els llocs que habitem, aquests passen a ser una part de la nostra pàtria i és raonable assumir que en tindrem cura amb més zel que quan només eren l'asfalt o el camí de terra que trepitjàvem cada dia.

La vinculació de la literatura a un indret conegut i transitable ens ofereix l'oportunitat, d'una banda, d'actualitzar-la i, de l'altra, de repensar l'espai en termes diacrònics. Així mateix, convé tenir present que una obra neix necessàriament del context temporal i espacial en què és creada i que la coneixença d'aquest context és essencial per a la comprensió profunda de l'obra, però tendim a convertir la lectura en un parèntesi extraordinari deslligat de la vida ordinària, a concebre-la com a activitat descontextualitzada i separada del món físic, més encara si parlem d'autors i obres molt allunyats en el temps. Una ruta literària permet de capgirar aquesta tendència, alhora contextualitzant l'obra i literaturitzant l'espai, actualitzant les referències, els motius, la finalitat, els trets conservadors i els innovadors... i desplegant una línia temporal que doni sentit al paisatge, que el faci entenedor.

Per descomptat, podem resseguir altres objectius de caràcter més utilitari darrere del model de les rutes literàries, com ara el *branding* territorial⁶ (Soldevila i San Eugenio Vela, 2012: 985) enfocat al turisme. Com a eina didàctica, Mujica Pérez de Castro (2010) ha estudiat la conveniència de les rutes literàries en els estudis primaris i secundaris en tant que

⁶ A grans trets, la consolidació del territori com a *marca*, com a producte atractiu per al turisme, amb una sèrie de característiques pròpies en les quals cal fer èmfasi (en aquest cas, la riquesa literària de la zona) (Soldevila a Bataller i Gassó, 2014: 43).

qüestionament de l'acadèmia com a únic context d'aprenentatge, alhora que activitat interdisciplinària, que posa en joc el patrimoni literari, històric i arquitectònic. De la mateixa manera, el professor de la Universitat de Barcelona Joan Marc Ramos se n'ha ocupat a bastament tant pel que fa a l'àmbit teòric (Ramos i Prats, 2018) com quant a la seva implementació amb alumnes de secundària. Ramos estableix la conveniència de la ruta literària no només per als alumnes sinó també per a la formació continuada del professorat (2018: 103), alhora que fa èmfasi en el fet que

la escuela no puede encerrarse en sus cuatro paredes, y necesita conectar con las posibilidades culturales que ofrece su entorno [...]. La ciudad, con sus monumentos, su mobiliario urbano e incluso sus comercios, puede comportar una lección de arte y de literatura. (Díaz-Plaja, Prats i Ramos, 2014: 332)

1.4 Tipus

A partir de les divisions que proposen Soldevila i San Eugenio Vela (2012) i Ramos i Prats (2019) a l'hora de classificar les rutes literàries: la lògica del recorregut i el tipus de fonament literari; n'afegim dues variables més, que ens resultaran útils a l'hora de definir el format del nostre recorregut: el suport material i el públic al qual es dirigeixen.

Comencem pel final, segons el grup humà al qual s'adreça, els tipus principals de rutes són tres: educatives, pensades per a un públic infantil o adolescent —amb la consegüent adaptació de la quantitat i nivell d'informació que s'ofereix—, solen afavorir la interactivitat, que determina tot el funcionament de la ruta; turístiques, la pretensió principal de les quals és caracteritzar espais que resulten nous per a l'audiència, motiu pel qual acostumen a incloure nocions bàsiques d'història del territori; i culturals, pensades per a un públic adult, coneixedor del territori, que, dels tres tipus, són les que aprofundeixen més en qüestions històriques i literàries.

Sobre aquesta darrera distinció —entre el públic turista i el públic local—, Tuan en el seu volum *Topophilia* (1990: 63) diu el següent:

Visitor and native focus on very different aspects of the environment. In a stable and traditional society, visitors and transients form a small part of the total population; their views

of the environment are perhaps of no great significance. [...] The native, by contrast, has a complex attitude derived from his immersion in the totality of his environment. [...] The complex attitude of the native [...] can be expressed by him only with difficulty and indirectly through behavior, local tradition, lore, and myth.

Tornant a la divisió de les rutes, en segon lloc, i en funció de l'ordenació del recorregut, distingim, amb Soldevila i San Eugenio Vela (2012) tres tipus més: les de lògica urbana, endreçades tot seguint el recorregut que més còmodament s'adapti a la geografia actual de la ciutat; les històriques, que ressegueixen l'espai segons l'ordre temporal dels esdeveniments històrics que hi tingueren lloc; i les vitals, que acompanyen, també de manera endreçada cronològicament, els recorreguts biogràfics d'autors o personatges.

En tercer lloc, trobem dos tipus principals de ruta literària segons la mena d'informació que la fonamenta: les literàries *stricto sensu*, que treballen sobre la base d'obres literàries ambientades en un espai determinat; i les rutes d'autors, enfocades al relat biogràfic d'escriptors, poetes, etc., que es conformen al voltant de fites que revesteixen alguna importància en el seu recorregut vital. A part d'aquestes dues, trobem les rutes que funcionen com a joc d'associacions, en què el fil conductor és un tema, un motiu, una història... que es va associant a diferents espais d'un paisatge, depenent d'allò que el creador de la ruta vulgui explicar i sense que textos i espai hagin de tenir una relació explícita (Ramos i Prats, 2019: 101). Pel que fa a les fites, Soldevila i San Eugenio Vela (2012) les distingeixen en deu tipologies, que són les següents:

1. Literàries: inclouen les cases de naixença i mort [...], les cases museu [...], els centres de documentació [...]. Però, també, les cases on viuen i creen autors coetanis i, a vegades, no estrictament literaris [...].
2. Monumentals: abracen tot tipus de manifestació física d'homenatge als escriptors [...], monuments [...]. També les tombes que tenen un especial emplaçament [...] i singularitat artística [...].
3. Geogràfiques: comprenen qualsevol accident geogràfic [...], però també les intervencions de l'home en la natura com ara les fonts [...] i els espais urbans, barris i ciutats que han esdevingut mítics per alguna raó [...].
4. Històriques: contenen, per una banda, els llocs relacionats amb algun esdeveniment col·lectiu que ha fixat un punt d'inflexió en la història col·lectiva [...]. Però també els grans conjunts patrimonials [...], els monuments a herois [...], a mites [...] o a fets històrics rellevants.

5. Artístiques: recullen les sinergies entre diferents arts. A vegades, és l'artista plàstic que s'inspira en la literatura, però més infreqüentment passa a l'inversa [...].
6. Religioses: s'hi relacionen des de les ermites i santuaris [...], les basíliques [...]; les abadies fundacionals [...]; els monestirs [...]. Però també les representacions sacres de tots els temps lligades a llocs molt emblemàtics del territori [...].
7. Culturals: s'hi inclouen, a diferència de les marques monumentals, elements patrimonials que han fet avançar el comerç i la cultura [...].
8. Ecològiques: s'hi encabeixen els espais naturals o els indrets concrets lligats amb ecosistemes evocats per autors diversos [...].
9. Esportives: s'hi lliguen els punts simbòlics [...], les grans zones esportives [...] i totes les manifestacions relacionades amb les proeses d'excursionistes i d'espeleòlegs [...].
10. Antropològiques: inclouen, essent la marca com una mena de calaix de sastre, objectes de més o menys entitat que han arribat a configurar una llegenda sobre un escriptor [...], símbols llegendaris [...] o monuments que han quedat orfes de la seva finalitat inicial [...]. També hi comptem les cases familiars d'escriptors de valor tangencial [...]. (pp. 988-989)

Finalment, pel que fa al vehicle emprat com a suport de la ruta, en tenim de diversos tipus: les rutes conduïdes per un guia, que solen ser en grup i permeten l'adaptació del recorregut i de la informació que s'ofereix a les necessitats i la voluntat del públic; les rutes que se segueixen mitjançant una aplicació amb dispositius mòbils, que tenen l'avantatge de poder-se fer de manera individual en el moment i amb el deteniment que es desitgi; d'igual manera que ho permeten els itineraris autoguiats consignats en un llibret o fullet físic, que, a més, funcionen alhora com a *souvenir*; i, per acabar, les fixes, amb plafons informatius a les diferents fites, que posen la ruta a l'abast de tots els vianants.

1.5 Les rutes literàries a Catalunya

A Catalunya, la imbricació entre paisatge i literatura —fora, s'entén, de la presència de la geografia dins les obres literàries— té un dels seus orígens al Romanticisme, i una fita en la fundació de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, “creada el 1876 per historiadors, fotògrafs, economistes i escriptors [...] i de la qual, dos anys més tard, se'n feia soci Jacint Verdaguer” (Soldevila i San Eugenio Vela, 2012: 982). També tenim els primers textos de Rusiñol (*Impressions d'una excursió al Taga, Sant Joan de les Abadesses i Ripoll* (1880) i *El castell de Centelles* (1882)), de temàtica excursionista; així com coneixem les excursions que Antoni Maria Alcover va iniciar a finals del XIX a la recerca de paraules i de

rondalles pels pobles de Mallorca primer i, més tard, per tot el domini lingüístic; o els quaderns de viatge o *Itineraris* de Joan Coromines (escrit entre el 1923 i el 1954), dedicat també a la investigació filològica.

Avui, destaquen els projectes d'Espais Escrits,⁷ Xarxa del Patrimoni Literari Català, que s'ocupa de promoure l'estudi, la recerca i la difusió del llegat literari català vinculat al territori. L'entitat, de caràcter privat, és responsable de la iniciativa Mapa Literari Català, un mapa interactiu consultable a internet que enllaça llocs d'arreu del món amb textos d'autors catalans i que ofereix més de mil rutes literàries. Un projecte similar, però circumscrit al territori del Principat, és el que es proposa a Patrimoni Literari, versió digital dels itineraris literaris autoguiats en paper, la Càtedra Mª Àngels Anglada de la Universitat de Girona.⁸

El treball més complet sobre fites literàries catalanes (que destaca, també, per la seva exhaustivitat, en el panorama europeu) és, però, la *Geografia literària dels Països Catalans* de Llorenç Soldevila, iniciat el 2004 en format llibre, publicat per l'Editorial Pòrtic del Grup 62, i que consta de deu volums, cadascun dels quals dedicat a indrets literaris dividits en funció de la part del territori a què pertanyen (*Barcelona vella, Comarques gironines, Illes Balears i Pitiüses...*). El projecte té també un vessant digital, *endrets.cat*,⁹ que inclou les rutes descrites en format llibre així com aquelles “que, per desconeixement, n'han quedat al marge o aquelles que les noves generacions d'escriptors vagin generant” (Soldevila i San Eugenio Vela, 2012: 999).

D'altra banda, és remarcable l'obra que Maria Nunes ha publicat a l'editorial Meteora, unes *Rutes literàries de Barcelona* en tres volums (2017, 2018 i 2020). En aquestes, recorre la ciutat comtal de la mà d'autors com Narcís Oller, Montserrat Roig, Josep Pla o Víctor Català. Hi combina la biografia dels escriptors amb fragments il·lustratius de la seva obra, de tal manera que ofereix un recorregut tant per la vida com per la producció de l'autor. També a la ciutat comtal es refereix el volum *Passejades per la Barcelona literària* (2005), editat per Sergio Vila-Sanjuan i Sergi Doria, que recorre la història literària de la ciutat des de l'edat mitjana fins a la Barcelona postolímpica.

⁷ Disponible a <https://www.espaisescrits.cat/ca>.

⁸ Disponible a <https://www.patrimoniliterari.cat/>.

⁹ Disponible a <http://www.endrets.cat/index.php/>.

Més concret és el projecte de la Fundació Josep Pla,¹⁰ que ha dissenyat, a partir dels textos del palafrugellenc i amb la base d'una primera ruta per Palafrugell feta el 1993, un recorregut per diversos municipis (Calella, Llafranc, Tamariu, Llofriu, Pals, L'Escala, Cadaqués, Girona... i també Barcelona —aquest, elaborat per Maria Nunes— i París) com a experiència immersiva en l'obra i la vida de l'escriptor, que fins i tot ofereix la possibilitat d'acabar la ruta amb un àpat típicament empordanès, fent honor al gust per la cuina de Pla. El recorregut, marcat a cada fita per mosaics, es pot demanar a la fundació a través del correu electrònic i està pensat per fer-se per etapes, independents les unes respecte de les altres.

A més dels citats, que responen a programes que abasten més d'un autor o més d'una ciutat, tenim moltes rutes dedicades a un sol escriptor en un sol espai i en diferents formats. A tall d'exemple: Mateu Ramon i Lidón al volum *Ruta literària sobre Solnegre. Andratx a la primera novel·la de Baltasar Porcel* (2019) fa un recorregut pels llocs en què s'inspirà Porcel per a la seva primera novel·la; tenim rutes el recorregut de les quals es pot consultar en línia, com ara la Ruta Vinyoli a Begur,¹¹ i d'altres de guies, com les que proposa Barcelona Turisme sobre *L'ombra del vent* o *La Catedral del Mar*, que es fan setmanalment.¹²

1.6 Les rutes Ramon Llull

Com dèiem més amunt, una de les finalitats de les rutes literàries és la de facilitar l'explicació del context de creació de les obres a través de la figura del seu autor. Una vida tan marcada pels viatges com va ser la de Ramon Llull, autor, a més, d'una obra d'extensió ingent i de caràcter extraordinàriament variat, compta amb itineraris literaris de tipus divers sobretot pel que fa a l'illa de Mallorca, però també quant a altres espais d'importància en la vida de mestre Ramon.

D'entre les més originals, hi ha l'elaborada el mes de maig de 2022 per la Universitat de les Illes Balears, en tres dies i al llarg de diversos llocs de l'illa, que proposa als assistents, tant estudiants com no estudiants, de barrejar literatura, paisatge i pintura, tot recorrent diverses fites destacables en relació amb la biografia de Ramon Llull llapis en mà per dibuixar i escriure allò que la ruta els inspire. En format físic, trobem el volum publicat pel projecte

¹⁰ Disponible a <https://fundaciojoseppla.ca>.

¹¹ Disponible a <https://es.blog.costabravas.com/ruta-vinyoli/>.

¹² Disponible a <https://bcnshop.barcelonaturisme.com/shopv3/ca/product/19880/tour-literari-a-barcelona.html>.

Walking on Words. Mallorca literària, que desplega set rutes literàries de diversos tipus, dins les quals hi ha espais dedicats a Ramon Llull.¹³ Són itineraris que recullen autors diversos de la tradició catalana, però també d'altres (Borges, Rubén Darío, George Sand...) relacionats amb l'illa de Mallorca. Són de tipus temàtic i es despleguen al voltant del paisatge, d'una ciutat, del folklore...

Pel que fa a les diverses rutes en format digital, citem, a tall d'exemple, la proposada pel diari VilaWeb el 2009, "Ruta literària: Ramon Llull".¹⁴ Està pensada per durar un dia sencer i, tot prenent com a fil conductor la vida de l'autor, convida al públic de la ruta a anar desplaçant-se per diversos espais de l'illa, des de Palma fins al puig de Randa, visitant llocs que tenen alguna significació en la biografia de Llull; se centra exclusivament, però, pel que fa als seus primers 40 anys.

El projecte web Rutes Ramon Llull (RRL) també ressegueix i situa cartogràficament els "llocs lul·lians" de l'illa de Mallorca, així com alguns dels que podem rastrejar al Principat i encara al llarg d'Europa i les costes mediterrànies.¹⁵ Alhora, la pàgina web ofereix un relat de la vida de mestre Ramon i una explicació de les condicions dels viatges a l'edat mitjana, a més de material didàctic per al desenvolupament de les rutes en el marc de l'educació secundària. En aquest darrer apartat, s'esbossa un recorregut literari guiat (carrer per carrer) a Palma, un del mateix caràcter per l'illa de Mallorca i encara un altre a Barcelona i a les fites lul·lianes del Principat.

En el cas de la ruta que proposa per a la ciutat comtal, consta de set fites, que són: la Universitat de Barcelona, la Catedral, el Palau Reial Major, la Sinagoga Major, l'Ajuntament, el Museu Marítim i el Museu Nacional d'Art de Catalunya. De cadascun d'aquests espais, el dossier del recorregut que ofereix RRL en fa un comentari breu en què exposa concretament allò que interessa de cada fita.¹⁶ No hi ha en aquest cas un fil conductor o un relat que doni una direcció concreta a la successió d'espais que es visiten.

¹³ També pot consultar-se una versió més esquemàtica en línia, disponible a <http://walkingonwords.com/>.

¹⁴ Disponible a <https://www.vilaweb.cat/noticia/3623154/20090826/ruta-literaria-ramon-llull.html>.

¹⁵ Disponible a <http://www.rutasramonllull.com/>.

¹⁶ Per exemple, del Museu Marítim diu el següent: "Una vegada arribats a les Reials Drassanes, entrem al Museu Marítim i ens adrecem a la sala Ramon Llull. Val a dir que en el moment de redactar aquest document (2013), el Museu està en fase de reformes." (RRL: <http://www.rutasramonllull.com/barcelona-0>)

Tot i que a hores d'ara s'ha interromput, també convé esmentar el projecte Ruta Cultural Europea Ramon Llull, promogut pel Consell Insular de Mallorca l'any 2018, que es proposava de difondre l'obra del beat tot configurant una ruta dividida en diversos circuits que incloguessin Mallorca, Barcelona, Sant Jaume de Compostel·la, Occitània, Avinyó, Viena, París, Roma i el Vaticà, Freiburg, Xipre i Sicília, de la mà de diverses institucions culturals de cadascun d'aquests llocs. Els circuits havien de resseguir diferents temes: el vessant digital i contemporani a partir de l'*Ars*, l'intercanvi cultural a la Mediterrània, les relacions diplomàtiques amb la Corona d'Aragó, el pelegrinatge, l'empremta a Mallorca i el llegat (Consell de Mallorca, 2018).

2. RAMON LLULL A BARCELONA

Així com hem vist que a Mallorca hi ha moltes rutes literàries Ramon Llull i en formats molt diversos, per al cas de la ciutat comtal i Catalunya tenim pocs exemples i més aviat tímids, de reculls de llocs molt concrets (com ara la tomba de Sant Ramon de Penyafort a la Catedral, o l'estàtua de Ramon Llull feta per Subirachs a Montserrat), explicats molt breument i mancats d'un relat que els unifiqui i que dibuixi un itinerari coherent que els inclogui. El projecte de fer una Ruta Cultural Europea Ramon Llull que inclogués una etapa a la ciutat de Barcelona, ens indica que el fet que no hi hagi a la capital del Principat un itinerari lul·lià establert no es justifica perquè no hagi despertat interès, i la seva inclusió en el projecte convida a pensar que hi ha material suficient per desplegar-la.

A fi de possibilitar l'elaboració d'aquesta ruta, i fruit del buidatge d'algunes obres cabdals per a l'estudi del beat (com són la *Vida de Mestre Ramon* quant a les fonts primàries; Hillgarth, 1998, pel que fa a les secundàries; i Hillgarth, 2001 com a recopilació de documents d'arxiu), hem identificat quatre punts fonamentals de connexió entre el mallorquí i la ciutat de Barcelona: els seus orígens familiars barcelonins, la relació amb el dominic Sant Ramon de Penyafort, el combat ideològic amb els jueus de la ciutat, els tractes amb el rei Jaume II d'Aragó i l'Escola Lul·liana, un apartat d'interès tant pel que fa a la història del mestre com quant a la ciutat de Barcelona.

Abans d'esgranar els punts vertebradors de les relacions documentades de Llull amb la ciutat, convé apuntar que, tot i que aquesta part del treball n'és una de les principals, no és l'únic fonament de la ruta, sinó un eix més, al costat d'altres com els textos lul·lians i el relat que s'anirà desplegant al llarg del recorregut. És a dir, que la ruta que despleguem no parlarà estrictament del pas de Ramon Llull per la ciutat de Barcelona, sinó que, fent servir les connexions de l'autor amb la ciutat comtal, provarem de donar una idea de la importància de Llull quant al pensament i quant a la literatura i de descriure l'origen, els mitjans i el mètode lul·lià.

2.1 Orígens familiars

Tres anys després de la conquesta de Mallorca per part de Jaume I, tenim, al *Llibre del Repartiment de Mallorca*, les primeres notícies de la família Llull en relació amb la ciutat de

Barcelona. El pare del beat, anomenat també Ramon, havia arribat a l'illa de la mà del rei provinent de la capital de Catalunya, i s'hi havia quedat, “amb caràcter definitiu a partir de l'any 1231” (*apud* Banks i Moran, 2008: 49) amb el seu nucli familiar (del qual només coneixem el seu fill Ramon, i la seva esposa Isabel de Malla, amb qui es casa el 1249, després del naixement del beat).

Probablement originaris de Llavaneres, on els tenim documentats a partir del segle XI (Banks i Moran, 2008: 54), a menys de 40 km de la ciutat comtal, sembla que una branca familiar dels Lull, que eren ben nombrosos —comptem que els oncles del beat eren cinc—, s'establí al barri de la Ribera de Barcelona cap a principis del segle XIII, en un lloc on Ramon Lull pare tenia un arenal “*ante pontem de rego ad litus maris*”¹⁷ (Conde i Molina, 1983: 380), zona que segles a venir acabaria anomenant-se “pla d'en Lull”, que se situava “hón avuy existeix lo Parch y anteriorment la Ciutadella” (Miret y Sans, 1909-1910: 528) i que coincideix amb la localització actual del carrer de Lull, que parteix del parc de la Ciutadella i va a desembocar al riu Besòs. Quan la família de Ramon Lull emigrà a les illes, l'oncle del beat, Pere Amat,¹⁸ “tal vez también participe en la Conquista,¹⁹ [...] que vivía en Barcelona en 1245” (Pérez Martínez, 1971: 93), quedà com a representant del seu germà pel que fa a l'administració, almenys, d'aquest tros de terra, com testimonia el fet que el 1246 s'ocupà de la gestió dels marges de la propietat en un conveni amb un veí (Miret y Sans, 1909-1910: 529). A més de Pere, queden com a fiadors del pacte i testimonis del document dos parents més: Quintí i Arnau Lull (Miret y Sans, 1909-1910: 530).

Aquest mateix Arnau Lull (que sembla que seria cosí del mallorquí) tenia el 1258 unes terres de conreu al Coll de la Celada, que vorejava l'actual parc de la Ciutadella en el seu camí entre el Clot i el Portal Nou i que, per tant, estaven molt a prop de les possessions del seu oncle mallorquí i en una situació privilegiada respecte del Rec Comtal, eix al voltant del qual

¹⁷ Abans del pont de la vora del mar.

¹⁸ Sobre la variació en el cognom de la família diu Pérez Martínez el 1971 (i ho donarà per vàlid Martí de Riquer) que “hoy se mantiene como seguro que el apellido Amat y no Lull era el originario de la familia del Beato mallorquín. Tal vez entonces, alrededor de 1230, año del asentamiento de los catalanes conquistadores en la isla, fue adoptado el cambio de apellido por los hermanos que se afincaron en la isla, mientras que los que volvieron o no vinieron a la conquista seguirían usando el de Amat. Es una simple conjetura” (Pérez Martínez, 1971: 93). A la llum d'alguns documents, però, afirmen Moran i Banks el 2008 que “es pot deduir que les famílies Lull i Amat, ambdues procedents de Llavaneres, malgrat que estaven íntimament relacionades, eren de fet famílies diferents [...]. Quant al ‘*Petrus Amati quem vocant Lull*’ i el Pere Amat que es proclamava germà de Ramon Lull, probablement reflecteixen relacions familiars entre membres d'ambdues famílies per raons de matrimoni” (Banks i Moran, 2008: 58).

¹⁹ Pel fet que al *Llibre del Repartiment* es concedeixen béns a Ramon Lull pare i als seus germans (no s'indica quins).

es configurava el sistema de regadiu dels camps que envoltaven la ciutat. Abans d'això, en morir el seu pare, el nostre Ramon Llull va donar, el 1256, unes terres i uns censos a aquest seu cosí (Cristià Balsells, 2022: 41m40s).

Hi havia també una terra propietat d'Arnau Llull (fill de l'anterior del mateix nom) "*siatus prope riariam Sancte Anne*"²⁰ (Conde i Molina, 1983: 379-380) el 1286, al cor de l'actual barri gòtic, i ell mateix encara hi tenia, el 1272, tres habitatges, amb els seus horts respectius, "*aput caput tapiarum satis prope portam ferriçam*"²¹ (Conde i Molina, 1983: 380).

La família Llull, a més, en línia amb la seva condició burgesa, havia cultivat relacions amb la casa reial. És evident pel que fa a la branca mallorquina, en favor de la qual el rei En Jaume havia cedit terres, però també quant als Llull de Barcelona: en temps de Jaume II, tenim una Berenguera Llulla que fa de mainadera dels infants de la casa reial, un Pere Llull que treballa a la casa de la reina i, pel que fa a tasques politicoadministratives, hi ha un Guillem Llull que actua com a batlle, seguit d'un Romeu Llull que ostenta el mateix càrrec (Cristià Balsells, 2022: 51m58s). Quant a càrrecs eclesiàstics a la ciutat de Barcelona, tenim notícies d'un Bernat Llull com a primer ardiaca de la catedral de Santa Maria del Mar (Banks i Moran, 2008: 50); a més "era tan considerable la rellevància del llinatge al barri, que donen nom a l'esplanada de davant de la basílica, anomenada a l'època medieval Pla d'en Llull" (Cuadrada, Duelt i Martínez-Giralt, 2018: 13).

En resum, la família Llull gaudia d'una bona posició social i econòmica en la Barcelona del XIII i de principis del XIV, a jutjar per la localització de les terres i la seva presència en l'administració de la ciutat i en la casa reial. Juntament amb això, la relació entre els germans —o potser cunyats— Pere i Ramon (pare) i els cosins Arnau i Ramon (fill) permet pensar en un contacte viu entre la família barcelonesa i la mallorquina,²² així com el fet que l'única còpia del testament²³ del beat es conservi a l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, que sols trameten els documents que corresponen a la branca de Barcelona dels

²⁰ Situat a prop de la riera de Santa Anna.

²¹ Al Cap de les Tàpies, prop de la porta ferrissa. El Cap de les Tàpies estava situat prop del carrer de Santa Anna (Mutgé i Vives, 2002: 212).

²² Almenys fins poc abans que acabi el segle XIII, quan perdem la pista d'aquestes relacions fins al XV (Cristià Balsells, 2022).

²³ "Actum est hoc Maioricis sexto kalendas maii anno Domini millesimo trecentesimo tertiodecimo" (Mallorca, 26 d'abril de 1313) (Hillgarth, 2001: 88).

Llull, cosa que indica que els seus parents barcelonins van tenir cura de protegir-ne el llegat.²⁴ Aquestes condicions ajuden a entendre que pogués haver tingut facilitats per a citar-se, cap al 1265, a Barcelona, amb Sant Ramon de Penyafort.

2.2 Sant Ramon de Penyafort

Ramon Llull deixa dit a la seva *Vita* que, un cop s'havia convertit i havia realitzat el pelegrinatge de Rocamadour a Sant Jaume, entre altres llocs, torna a Barcelona —on estava potser residint, a jutjar per la gestió de les propietats familiars que feia el 1256 (Batllori, 1979: 58)— amb l'objectiu de fer camí cap a París, llavors capital intel·lectual d'Europa, en la qual volia formar-se. Tanmateix, “sed ab hod itinere parentes et amici sui, et maxime frater Raimundus de ordine Praedicatorum [...], suis persuasionibus et consiliis diuerterunt, et eum ad ciuitatem suam, Maioricarum scilicet, redire fecerunt” (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 10),²⁵ a fi que hi continués la seva instrucció. Segons Bonner, l'exposició que fa Llull de l'episodi, farcida d'una “slight note of bitterness”, és l'única en què “Llull expresses a contraried wish in the *Vita coetania*” (Bonner, 1990: 380). Encara seguint Bonner, això hauria estat a causa que, mentre explica la seva vida a un monjo francès, pensa que si hagués anat a formar-se a París s'hauria versat amb més rapidesa en l'escolàstica.

Així mateix, es donen tres possibles raons (que no són en cap cas excloents) que podrien estar rere el consell de Penyafort a Ramon Llull: en primer lloc, que “Mallorca li ofería una possibilitat que, a París, era del tot inassequible: una perfecta instrucció en llengua àrab i un coneixement a fons de l'Islam com a fe viva” (Hillgarth, 1998: 32). En segon lloc, el fet que a Mallorca encara hi pervisqués una comunitat d'antics missioners en la qual Llull podria haver estudiat.²⁶ I, finalment, que Ramon de Penyafort, que vorejaria llavors els vuitanta anys, “tired and dissappointed by the lack of success of his *studia arabica*, dreamed that a younger figure with the fervor of Llull would be able to revive the Majorcan *studium*” (Bonner, 1990: 381).

²⁴ De fet, van instituir l'Escola Lul·liana, “situada davant del monestir del Carme de Barcelona, prop de la parròquia de Santa Maria del Pi” (Cuadrada, Duelt i Martínez-Giralt, 2018: 25).

²⁵ “Els seus parents i amics, i sobretot frare Ramon de l'Orde dels Predicadors [...], amb les seves persuasions i consells, l'en dissadiren i el feren tornar a la seva ciutat de Mallorca.” (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 10)

²⁶ Però no ho va fer, fet que podria ser significatiu quant a la seva relació problemàtica amb els dominicans (Bonner, 2022: 390).

La reunió,²⁷ la data de la qual no es pot precisar de manera exacta, degué donar-se “ni abans de 1262, ni després de 1288” (Batllori, 1979: 57) —Hillgarth estima que “pels volts de 1265” (Hillgarth, 1998: 31)— al “convent dominicà de Barcelona” (Batllori, 1979: 60). Aquest era, en aquell temps, el convent de Santa Caterina, construït entre el 1230 i el 1278 i situat on avui hi ha el mercat del mateix nom. Allà va residir durant trenta anys el confessor del papa Gregori IX i mestre general dels dominics i és on jagueren les seves restes fins que es traslladaren a la catedral de Barcelona, a principis del XIX.²⁸ Fins a la construcció de l'església de Santa Caterina i del convent adjacent, els dominics havien establert la seva comunitat, sembla, al Call, al barri gòtic, concretament en la cantonada entre el carrer Salomó ben Adret (abans, de Sant Domènec del Call) i el carrer Marlet, i feien les cerimònies a l'església de Sant Jaume, on Sant Ramon podria haver vestit els hàbits dominics (Ribes Montané, 1975: 102). Del temple, que es trobava a la Plaça Sant Miquel, i es va perdre el 1870 per les obres d'ampliació de l'Ajuntament, se'n conserva la portalada del segle XV al lateral de la Basílica de la Mercè, també a Barcelona.²⁹

Resulta interessant de resseguir breument la relació ideològica entre Llull i els dominicans, al capdavant dels quals hi havia Ramon de Penyafort, a causa de la incidència que aquests tingueren en el pensament lul·lià i fins i tot en el seu recorregut vital, com Llull deixa consignat a la *Vita* —a contracor o no—. ³⁰ Un altre episodi de l'autobiografia de mestre Ramon, l'anomenada *crisi de Gènova*,³¹ ens el presenta (segons Szpiech, 2014, de manera simbòlica) havent de decidir si vestir els hàbits franciscans o els dominicans, si vol salvar l'obra o l'ànima; malgrat que una aparició li recomana reiteradament i amenaçadora d'unir-se

²⁷ Que podria no haver estat l'única entrevista, segons Batllori: “de la manera com [Llull a la *Vita*] parla de l'estada a Barcelona, no sembla que hagués conegut just llavors el jurista dominic, sinó que el comptava ja entre els amics. [...] Molt probablement Llull s'havia relacionat ja amb Penyafort durant la seva o les seves estades precedents a Barcelona, tant la de 1256, plenament documentada, com les tongades que hi devia haver passat com a senescal de l'infant Jaume, l'hereu del regne de Mallorca” (Batllori, 1979: 58).

²⁸ A la capella del sant a la catedral, a sota de l'altar hi ha una escultura jacent del sant, “que es representa vestit de dominic amb hàbit blanc i capa negra, i una clau daurada com a atribut, que fa referència al seu càrrec de penitencier papal a Roma”. En tant que “confeccionada a partir de marbres blancs i negres polits, i amb la testa elaborada a partir d'un cap romà (s. III d.C.) reaprofitat” (Ortiz, 2020), la imatge, que data del XVII, resulta força estranya.

²⁹ Barcelona Turisme, “Basílica de la Mercè”. <https://www.barcelonaturisme.com/wv3/ca/page/3219/.html>.

³⁰ Sense desmerèixer el fet que, en termes de Batllori, “el sol contacte dels dos Ramons a Barcelona té ja un alt interès històric, car representa almenys una coincidència, en el temps i en l'espai, dels dos representants més alts, el segle XIII, de les dues components, el seny i la rauxa, del tarannà col·lectiu de Catalunya” (Batllori, 1979: 56).

³¹ Es dona just abans del primer viatge del beat al nord d'Àfrica: amb tot disposat per la seva partida, el mestre s'espanta i decideix no embarcar. Aquest episodi el fa avergonyir i penedir-se a tal punt que emmalalteix i, en aquest tràngol, se li apareix una veu que el commina a fer-se dominicà, a risc de condemnar la seva ànima si no en fa cas (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 20-24).

als darrers, “como Cristo mismo, Llull escoge el martirio en nombre de la fe espiritual antes que una salvación errónea en nombre de la ley de la autoridad” (Szpiech, 2014: 22). Tant si seguim la lectura de Szpiech com si no, el cas és que la noció i ús de les autoritats és un dels elements fonamentals de topada entre l’un i els altres: on els dominicans dediquen els seus esforços a tombar les creences dels infidels tot atacant les seves autoritats, la proposta de Llull és la de defensar de manera raonable i entenedora les idees del propi credo a fi de convertir els adversaris religiosos, ja que, com consigna a la *Doctrina pueril*, “rahons fundades sobre actoritatz no reeben los infeels” (*apud* Bonner, 1990: 382).³² Aquesta actitud dels primers va quedar suficientment definida entre els dies 20 i 27 de juliol de 1263, quan, a instàncies de Sant Ramon i en l’espai del Palau Reial Major, a la Plaça del Rei, Jaume I va presidir una disputa³³ pública entre el rabí gironí Moisès ben Nahman i Pau Cristià, dominicà i jueu convers, l’objecte de la qual va ser, precisament, l’ús de les fonts posteriors a la Bíblia (Szpiech, 2014: 8). Tot i que res no indica que Llull hi assistís, l’acte representa allò que volia combatre, malgrat que el seu enfocament principal fossin els musulmans, en tant que amenaça externa, mentre que per a Penyaforç i els dominicans convenia encarar sobretot l’amenaça interna, els jueus.

2.3 Llull i els jueus de Barcelona

Si bé, com dèiem, Llull fa èmfasi al llarg de la seva vida sobretot en la conversió dels musulmans, això no vol dir que no es preocupi també per les comunitats jueves. Aquestes eren cada cop més nombroses a la Barcelona de l’època, fins al punt que durant el XIII es va construir un Call Menor extramurs per poder fer front al seu creixement, ja que a la població pròpia de la ciutat se sumaren seixanta famílies de jueus francesos (Mora, 1992: 90). Dins de la Corona d’Aragó, els jueus gaudien d’una certa protecció reial, considerats com eren, des del 1176 amb els Furs de Terol, “tresor” de la Corona (Blasco Martínez, 2009: 99), i en temps de Jaume I, se’ls atorgà la llibertat d’administrar justícia dins la comunitat segons les seves lleis (Tov Assis, 1993: 373). Consegüentment, preocuparen, com hem vist, els dominicans (que en un primer moment s’instal·laren, de fet, dins el Call) i també el beat, que l’agost de

³² I encara a la *Disputació de cinc savis* i als *Proverbis de Ramon* “no curam tractar en aquest tractat d’autoritats, com sia assò que auctoritats pusca hom espondre en diverses maneres e aver d’eles diverses oppinions, per les quals se multipliquen paraules e esdevé l’entnimén en confusió, adoncs com los uns hòmens disputen ab los altres per auctoritats” i “disputar per autoritats no ha repòs” (*apud* Bonner, 1990: 382).

³³ Romano diu, però, que “in realtà, non è una disputa, né una controversia né una polemica [...]. Credo che si dovrà chiamarla ‘addottrinamento’. A quei tempi [...] qualsiasi polemica bandita da una delle parti, e tenutasi in terreno non neutro, in fondo era inutile e con esito prevedibile, inutile tranne a scopi propagandistici!” (Romano, 1992: 177-178)

1305, tot residint a Barcelona, va escriure un *Liber praedicationis contra Iudaeos* (Hillgarth, 1998: 93).

També a Barcelona escriu un volum, avui perdut, en el qual discuteix amb alguns rabins importants de la ciutat comtal, segons testimonia el següent *incipit*, trobat en un catàleg del lul·lista cinccentista Joan Bonllavi: “Als savis jueus de Barcelona, Mestre Abram Demanet i Mestre Aron i Mestre Bon Jué Salomon i altres savis que son en la aljama Ramon Llull, salut” (*apud* Hillgarth, 1998: 44n; Colomer, 1966: 42). En termes de Hames, l'*incipit* revesteix una gran importància pel que fa a les relacions de Llull amb la comunitat jueva de Barcelona quant a què

deixa ben clar que les persones que s’hi esmenten són aquelles amb les quals Llull establí un tracte que anava més enllà de la relació superficial i que segurament eren els dirigents principals de l’aljama. Alguns estudiosos identifiquen el mestre Abram Denanet amb Salomó ben Abraham ben Adret [...], el dirigent incontestat de la comunitat de Barcelona un cop Nahmànides va haver marxat. [...] La persona del rabí Aaron ha-Levi, el segon rabí esmentat a l’*incipit*, en canvi, és més obscura. Sabem que fou un gran jurista [...]. Bon Jue Salomó, el menys conegut dels tres, s’ha identificat provisionalment amb un tal Judà Salomó.³⁴ [...] Si la identificació fos efectivament correcta, que Llull hagués tractat amb Judà seria prou rellevant, atès que aquest va exercir de mitjancer entre ben Adret i el famós cabalista Abraham Abulafia (Hames, 2015: 117-118)

Així mateix, el 30 d’octubre de 1299, el rei Jaume II concedeix al mallorquí el permís de “predicare in sinagogiis judeorum diebus sabbatinis et dominicis, et in mesquitis sarracenorum diebus veneris et dominicis, per totam terram et dominacionem nostram” (vegeu annex 2).³⁵ Aquesta predicació per a la conversió dels jueus havia de donar-se de la mateixa manera que mestre Ramon proposava de fer-la quant als musulmans: tot recolzant-se, com esquematitza Colomer, 1966, en els següents cinc punts. En primer lloc, la creació d’escoles de llengües, incloent-hi l’hebreu;³⁶ en segon lloc, les controvèrsies apologetiques, com és el cas del volum perdut damunt dit; seguidament, la predicació forçosa que li fou possibilitada pel permís reial —però en cap cas la conversió forçosa: de fet, al document que

³⁴ “il suo nome corretto è Bonjudà/Bonjuhà Salomò, un rabbino di cui se ne parla meno perché non ci sono arrivate opere sue” (Romano, 1992: 181)

³⁵ “Predicar a les sinagogues dels jueus els dissabtes i els diumenges, i a les mesquites dels sarraïns els divendres i els diumenges, per tot el nostre país i domini”. (Hillgarth, 2001: 71)

³⁶ Perarnau i Espelt, 2002, estudia les cartes en què Llull exigeix a diverses autoritats el finançament necessari per a la creació d’aquestes escoles.

autoritza Llull a predicar, es dona permís explícit als infidels per oposar-hi les seves raons, per dialogar amb el mestre—;³⁷ en quart lloc, l'ensenyament obligatori del Cristianisme; i, finalment, l'ajut econòmic als conversos (Colomer, 1966: 35-45).³⁸

L'escenari d'aquestes predicacions forçoses a la ciutat de Barcelona, on hem d'imaginar-nos a Llull predicant la paraula de Déu als seus oponents religiosos, només pot establir-se en tres llocs: la Sinagoga Poca o Xica, la Sinagoga Major i la Sinagoga del Call Menor. La primera estava situada en l'extrem est del Call de la ciutat, al voltant del lloc on avui hi ha el carrer de Sant Honorat, vora el Pati dels Tarongers del Palau de la Generalitat. La Sinagoga Major, originària del segle VI i la més antiga de la península, es trobava, així com el primer establiment dels dominicans a la ciutat, al carrer de Salomó ben Adret, “a l'interior de l'illa entre els carrers de Sant Domènec, Marlet, Arc de sant Ramon del Call i l'actual placeta de Manuel Ribé”.³⁹ Finalment, la Sinagoga del Call Menor, de construcció contemporània a Llull, s'aixecava al mig d'aquest (limitat pels actuals carrers de la Boqueria, Avinyó, la Lleona i Raurich), on avui hi ha l'església de Sant Jaume.⁴⁰

2.4 Jaume II d'Aragó

A la mort de Jaume I el 1276, el seu testament dividí el regne entre els seus fills Pere, que seria el monarca de la Corona d'Aragó, i Jaume, que heretà el Regne de Mallorca, el senyoriu de Montpeller i els comtats del Rosselló i la Cerdanya. La disposició del pare va enemistar els dos infants, que no interpretaven d'igual manera la relació que havia d'observar un regne respecte l'altre i van demanar un arbitratge exterior, designat el 1277 pels reis d'Anglaterra, Castella i França, cadascun dels quals havia d'escollir un àrbitre. Dos anys després, el 1279, la sentència dels mitjancers va determinar que Jaume II conservaria el Regne de Mallorca sota la condició de vassall del seu germà gran (Suenaga Portuguès, 2012: 367-368). Anys a

³⁷ “Manem fermament per la present a totes i cadascuna de lesaljames dels jueus i dels sarraïns del nostre país que escoltin l'esmentat mestre Ramon Llull els dits dies i en la forma designada, i si ho volguessin fer, en el moment oportú, que puguin respondre a la seva predicació i exposició; però que no se'ls hi obligui ni se'ls hi pugui obligar, si no volguessin respondre.” (Hillgarth, 2001: 71-72)

³⁸ Ambdós punts, molt originals, els justifica al *Blaquerna* d'aquesta manera: “jueus, sarraïns són entre nós qui creen error e descreen e menyspreen la santa fe per què tuit som obligats a honrar la glòria de Déu. D'aquells jueus e sarraïns qui estan en les terres dels cristians, vull e deman que sien alguns assignats a aprendre llatí e a entendre les Escriptures; e que a un temps ho degen haver après e, si no ho han, que els segueca alguna pena. E dementre que aprendran, sien procurats dels béns de la santa Església; e aprés que hauran après, que hom los faça francs e que els tenga honrats sobre els altres. E aquells poran convertir los altres, e seran pus covinents a entendre veritat e a convertir que els altres” (Llull, *Romanç d'Évast e Blanquerna*, 80, 5).

³⁹ MUHBA, “El Call de Barcelona”. <https://www.barcelona.cat/museuhistoria/ca/itineraris/el-call-de-barcelona>.

⁴⁰ *Ídem*.

venir, en el context de la croada francesa contra la Corona d'Aragó per la qüestió siciliana, Jaume II, que no havia quedat content amb el resultat de l'arbitratge, es posà del costat de Felip III i del Papat, “amb la convicció que França conqueriria la Corona d'Aragó” (Suenaga Portuguès, 2012: 372). Sorprenentment, però, la Corona d'Aragó va vèncer els francesos i Pere III, tot fent valer el pacte feudo-vassallàtic amb el seu germà, li arrabassà el Regne de Mallorca el 1285, de la mà del seu fill, l'infant Alfons (després dit “el Liberal”), que accedí al poder aquell mateix any a la mort del seu pare i regnà breument fins al 1291. Amb l'adveniment al tron del fill d'aquest, Jaume II d'Aragó, que rebria l'epítet d’“el Just”, i la pau d'Anagni el 1295, el Regne fou restituit a Jaume II de Mallorca el 1298 (Suenaga Portuguès, 2012: 373; Badia i Bonner, 1988: 23).

Llull, de qui diu Hillgarth que Jaume II de Mallorca n'era “amic i protector” i que havia recolzat la fundació del monestir de Miramar (Hillgarth, 1998: 75), va establir-se a Montpeller durant els anys que Mallorca tornà a la Corona d'Aragó, i hi va compondre el seu *Romanç de Evast e Blaquerna* (Badia i Bonner, 1988: 24).⁴¹ Tot i no explicitar la seva postura política, el beat busca la relació amb el rei francès Felip el Bell, a qui dedica algunes obres i amb qui s'entrevista en tres ocasions (Hillgarth, 1998: 76) i defuig el contacte el rei d'Aragó. D'ençà del 1298,⁴² amb la restitució del repartiment original dels territoris per part de Jaume II d'Aragó, Llull reprèn les relacions amb la Corona d'Aragó i refreda el contacte amb el rei de Mallorca.

A partir d'aquí, el beat i Jaume II el Just estableixen relacions: el primer dedica al monarca algunes de les seves obres, com ara el *Dictat de Ramon* (1299), i el segon no només li concedeix el permís de predicació de què parlàvem abans, sinó també, el 24 de juny 1305, i pels seus serveis,⁴³ “una pensió que seria vitalícia mentre visqués als seus dominis i que li seria duplicada quan fos present a la cort” (Hillgarth, 1998: 93; annex 3), que estimem “com un intent per part del sobirà d'atreure el Beat de manera permanent a la seva cort” (Ensenyat

⁴¹ De fet, el beat descriu al *Blaquerna* el cas de dos reis cristians enfrontats que es desafien en duel, tot fent referència al desafiament de Bordeus entre Pere el Gran i Carles d'Anjou (espectacular episodi en el qual els reis es van reptar a un combat individual, i a què també al·ludeix el llibre II del *Curial e Güelfa*). Llull resol literàriament el conflicte tot fent intervenir el papa per a reconciliar els monarques i enfocar els seus esforços a la croada (Llull, *Romanç d'Evast e Blaquerna*, 81, 3-6).

⁴² “Llull era a Barcelona el 1294 [...], quan va intercedir, davant Jaume II d'Aragó, per assegurar el compliment de les disposicions d'un testament, però no hi ha prova que hagués dedicat obres al rei abans del 1299” (Hillgarth, 1998: 76n).

⁴³ Sembla que activitats diplomàtiques en favor del monarca, particularment com a intermediari entre aquest i la república genovesa (Hillgarth, 1998: 95-98; Ensenyat Pujol, 2016: 35).

Pujol, 2016: 34). D'igual manera, un altre document ens fa saber, al setembre del mateix any, l'atorgament d'un donatiu al beat "de domo nostra" (Hillgarth, 2001: 76; annex 4) per valor de 500 sous.

Sembla palès que aquestes relacions d'ajut per a la causa lul·liana i convenients per a les necessitats del regne eren profitoses, i també que Llull i el monarca guardaven una imatge molt positiva l'un de l'altre. Això ho exemplifiquen el fet que el beat s'inspira, segurament, en el rei en crear el seu *bellator rex* al *Liber de fine* (1305) (Hillgarth, 1998: 93) i que el monarca parla en els següents termes de Ramon Llull en una carta al torsimany Joan Gil Pintor el 1314, amb la intenció que intercedeixi en favor del mallorquí davant de l'emir al-Liyani de Tunis:

De Nós En Jacme, per la gràcia de Déu rey d'Aragó etc. Al feel nostre En Johan Gil Pintor, turcimany del molt alt e molt noble rey de Túniç, salut e gràcia.

Ffem-vos saber que Nós, per nostra letra, escrivim ara al dit rey de Túniç que a ell plàcia que en Ramon Luil, natural nostre, lo qual és hom bo e savi e de bona vida, per honor de Nós aja e tenga recomenat en sa gràcia (Arxiu Corona Aragó, reg. 242, f. 43; Hillgarth, 2001: 92).

Convé assenyalar que el rei es refereix a Llull com a *natural nostre* malgrat la separació de les corones de Mallorca i d'Aragó (Ensenyat Pujol, 2018: 13) i, encara, que en una altra epístola afegirà, als epítets que li prodiga, el d'"el qual Nós amam" (Ensenyat Pujol, 2018: 91).

Bona part de la relació entre el monarca i el beat es donà per mitjà de la correspondència o tingué com a escenari altres llocs fora de la ciutat comtal, com ara Montpeller, on el monarca d'Aragó s'entrevistà amb Jaume II de Mallorca i amb el Papa Climent VI, tal vegada en presència de Llull (Hillgarth, 1998: 93). Però és segur que les reunions que tingueren lloc a Barcelona van haver de donar-se —si més no, bona part d'elles— al Palau Reial Major, situat a la plaça del Rei, no només pel fet que era la residència principal del monarca, sinó també perquè durant el seu regnat en feu tot de modificacions (entre elles, la construcció de l'annexa capella de Santa Àgata —avui tant el Palau com la capella pertanyen al Museu d'Història de la ciutat—), que apunten a la importància que tenia per als reis aquest "estatge no mesquí" (Madurell i Marimon, 1936: 494), que encara no comptava amb el Saló del Tinell, que data del regnat de Pere el Cerimoniós.

2.5 L'Escola Lul·liana

Al carrer del Carme de Barcelona, situada al davant d'on hi havia el Convent del Carme fins al seu enderroc el 1874 (Monestirs.cat), com assenyala, entre altres fonts, el testament del professor de l'Escola Lul·liana Antoni Sedacer,⁴⁴ hi hagué “durant més de dos segles, de la meitat del XIV a la fi del XVI, [...] el centre més actiu de l'ensenyament lul·lià” (Batllori, 1993: 177): l'Escola Lul·liana de Barcelona, que funcionava des de mitjan segle XIV i que el rei Joan I el Caçador (a qui Bernat Metge faria reviure a *Lo somni*), malgrat que reticent en un principi, va afavorir finalment. Seguint el mapa annexat a aquest treball com a il·lustració 1, el monestir del Carme ocupava *grosso modo*, en la façana que tocava al carrer del mateix nom, l'espai comprès entre el carrer dels Àngels i l'actual carrer del Doctor Dou, més o menys entre els números 44 i 40. Les cases⁴⁵ que formaven l'Escola Lul·liana van ser llegades per la senyora Joana Margarida Safont de Pere (“persona de ilustre linaje y de cultivado espíritu” (Carreras, 1943: 62)); i podem inferir que se situarien en algun punt entre l'actual número 47, edifici de l'Institut d'Estudis Catalans, i els Jardins del Doctor Fleming. Un inventari “de les scoles del Reverent mestre Ramon Lull qui son devant lo Carme” del 1466 ens en dona, fins i tot, una descripció:

E primerament lanfront de la casa ben enblanquit.

Segonament lo portal ab les ports noves.

E mes una cambra en la part dreita axi com hom entre ab portes noves.

E mes una taula vella ab sos perfes vells e un blanch. [...] (AMSMB, Ms 7.5.3_9 [a])

A l'escola, s'aplicava un model semblant al d'una “escuela de artes, con la singularidad de que la iniciación al saber era practicada según los procedimientos lulianos. Además de ejercicios al dictado y de escritura, se cursaban enseñanzas de gramática, aritmética y lógica (y probablemente también de retórica, geometría y astronomía)” (Carreras, 1943: 63) i revestia una gran importància l'ensenyament de l'Art lul·liana, de manera que s'hi oferia un ensenyament que unia el coneixement seglar i el sagrat (Johnston, 1989: 393). Els catàlegs

⁴⁴ “[...] in Domo Scolarum Artis Magistri Raymundi Lull, sitarum in civitate Barchinone coram monasterio beate Marie de Carmelo” (*apud* Madurell i Marimon, 1945: 111).

⁴⁵ “[...] les cases on se lig la dita Art o Sciència del dit doctor en Ramon Llull, e les quals son devant lo monestir de madona santa maria del Carma” (*apud* Madurell i Marimon, 1952: 35n).

conservats (ca 1466, 1488) ens parlen de la biblioteca de l'escola⁴⁶ com a “extraordinàriament rica”,⁴⁷ i ens fan pensar, en primera instància, en un currículum basat exclusivament en l'obra de Llull, amb l'*Ars compendiosa* i l'*Ars demonstrativa* com a obres més destacades, amb 10 i 13 còpies, respectivament (Johnston, 1989: 390). Ara bé, Johnston assenyala també, apuntant a l'ensenyament bàsic de les arts que

the highly idiosyncratic and superficial accounts on these subjects in Lull's writings were probably inadequate by themselves for this purpose. Both masters and students at the Lullist School may therefore have furnished their own copies of the standard texts necessary for studying these “arts”. (1989, 392)

Això pel que fa sobretot a les arts del *trivium*, gramàtica, dialèctica i retòrica (les arts preparatòries per a qualsevol carrera universitària). Puntualitzem, però, que Llull va escriure una *Retòrica nova* (1301), de la qual la biblioteca de l'Escola en posseïa un exemplar, així com una *Lògica nova* (1303), amb almenys tres còpies. Ambdues bastides sobre la seva Art, la *Retòrica nova* “reelabora la tradició segons les seves necessitats”, tot establint una jerarquia de bellesa entre els termes, i fa una nova partició de les propietats de la disciplina llatina.⁴⁸ La *Lògica nova* “vol reglar la correcció no del llenguatge, sinó de la nostra comprensió de la realitat, cosa que no deixa de ser una pretensió bastant insòlita en la història de la lògica”.⁴⁹ Segueix Johnston (1989), referint-se a la instrucció espiritual: “this these students readily found in the writings of Ramon Llull, which the library of the School provided.” (392). A més, a l'*Ars generalis ultima* (1305-1308), “desenvolupa una interpretació de les parts de l'oració i de les seves funcions que esbossa una gramàtica nova” (Badia, 2013: 411).

El centre d'estudis lul·lians de Barcelona va estar actiu entre mitjans del XIV i finals del XVI i va estar sota la tutela dels descendents del mestre mallorquí (Soler, s.d.). Això darrer sembla confirmat per la sort que van córrer els manuscrits de la rica biblioteca de l'Escola, que, cobejats per diferents personatges en diversos moments, des de principis del segle XVIII són

⁴⁶ L'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà, en col·laboració amb el Centre de Documentació Ramon Llull ha realitzat un projecte de reconstrucció virtual de la biblioteca de l'Escola, a partir de diversos inventaris de manuscrits (<https://arxiumarquesosdebarbera.cat/espais-tematics/biblioteca-de-les-escoles-lulianes/>).

⁴⁷ AMSMB, “Biblioteca de les Escoles Lul·lianes”.

<https://arxiumarquesosdebarbera.cat/espais-tematics/biblioteca-de-les-escoles-lulianes/>.

⁴⁸ QERL, “Retòrica nova”. <https://quisestlullus.narpan.net/ca/retorica-nova>.

⁴⁹ QERL, “Lògica nova”. <https://quisestlullus.narpan.net/ca/logica-nova>.

custodiats per biblioteques alemanyes. La història és la següent: sembla que l'Escola barcelonina desaparegué, no se sap ben bé en quines circumstàncies, a principis del XVII. Les obres que pertanyien a la institució passaren llavors a mans dels descendents del mestre, i, concretament, van passar a ser possessió d'una Montagut i Llull, que residia a València i que els deixà a casa d'un familiar barceloní, Boixadors i Llull (Batllori, 1993: 179-180).

En aquest punt de la història, convé fer un breu excurs que esclareixi la sort que corregeren els manuscrits lul·lians posteriorment. El context és el de la guerra dels Segadors, en els anys en què Catalunya era presidida per l'home d'església Pau del Rosso i pertanyia al regne de França. Una sèrie de morts molt properes en el temps (la del papa Urbà VIII, favorable al bàndol francès, i la successió d'aquest per Innocenci X, favorable a l'espanyol; la mort del comte-duc d'Olivares; i la del rei francès Lluís XIII) van disposar l'escenari més propici per a pactar la pau. Del Rosso, en aquesta conjuntura, va considerar convenient sumar-se simpaties en la cort pontificia. Un d'aquests possibles amics era el cardenal Francesco Barberini, nebot del papa Urbà i conegut mecenes, "amant dels bells llibres i dels vells manuscrits" (Batllori, 1993: 181).

És en aquesta circumstància en què, afegida la desídia dels familiars del mestre mallorquí a l'interès del cardenal, del Rosso s'adreça a Barberini en aquests termes:

En esta ciudad ay un gentilhombre, deudo de Raymundo Llull. Tiene en su poder todos los libros originales escritos de mano propria en papel y pergamino, y ay más de un carro. Ago mis diligencias para sacarlos, aunque fuesse a peso de plata, para poder servir a V. E.; y si en Roma ay algún fraile valençiano que tuviesse correspondencia en Valençia, en donde está la condesa de Montagut y Llull, que por su ausencia los tiene dicho gentilhome [...], me ha parecido avisar a V.E., que yo estaré siempre sobre del aviso.⁵⁰ (Batllori, 1993: 181)

Aquest primer intent de Del Rosso, tanmateix, no va ser suficient per a procedir a la confiscació de les obres, que van continuar en possessió de Boixadors i Llull fins al segle XVIII.

Aquí s'obre el tercer capítol de la història dels manuscrits lul·lians de l'escola de Barcelona. N'és el protagonista el teòleg lul·lista austríac Ivo Salzinger, que, pels volts del 1700, va

⁵⁰ Biblioteca apostolica vaticana, fons Barberini, ms. Barb. lat. 8536, f. 11r.

encetar la monumental empresa d'editar els llibres del mestre mallorquí. En la seva *quête* de manuscrits, s'adreçà a diverses ciutats europees per obtenir-los (ja fos per compra, còpia, préstec...). Un tal P. Van Eych va ser enviat a Barcelona a recollir els manuscrits lul·lians, que estaven llavors en les mans de la comtessa de la Manresana, descendent de la família Llull, que “va permetre que els manuscrits barcelonins i alguna relíquia del beat Ramon anessin a parar a Düsseldorf, des d'on mai més no van retornar.” (Soler, s.d.; Carreras, 1943: 327-328).

Més endavant, els manuscrits barcelonins van ser traslladats a Magúncia, des d'on la majoria van ser enviats a la biblioteca palatina de Mannheim i, finalment, a la Bayerische Staatsbibliothek de Munic. (Soler, s.d.)

Ara bé, sembla que encara en unes altres mans podrien haver acabat els manuscrits barcelonins, dels quals anava a la saga el monarca Felip V en el context de la Guerra de Successió, segons el monjo cistercenc lul·lista Antoni Ramon Pasqual i Fleixes deixà dit de la següent manera, tot parlant del fervor que despertaven les obres del mestre mallorquí (Pasqual, 1749):

singularmente nuestro Invictissimo Monarca el Señor Don Phelipe V., que de Dios gòze, uno de los principales cuidados, que tuvo en el Sitio de Barcelona, segun noticia, que tengo de boca de V.S., fue el que se practicassen las mas eficazes diligencias, en càso de tomarse la Ciudad por assalto, para guardar del incendio y furia militar los Manuscritos del B. Lulio

I encara que no és “leve argumento de lo mismo el ardor, con que el Serenissimo Principe Palatino del Rhin [el príncep Joan Guillem del Palatinat, protector de Salzinger] sollicitò haber para su Bibliotheca estos libros, y no parò hasta haverlo conseguido” (Pasqual, 1749).⁵¹

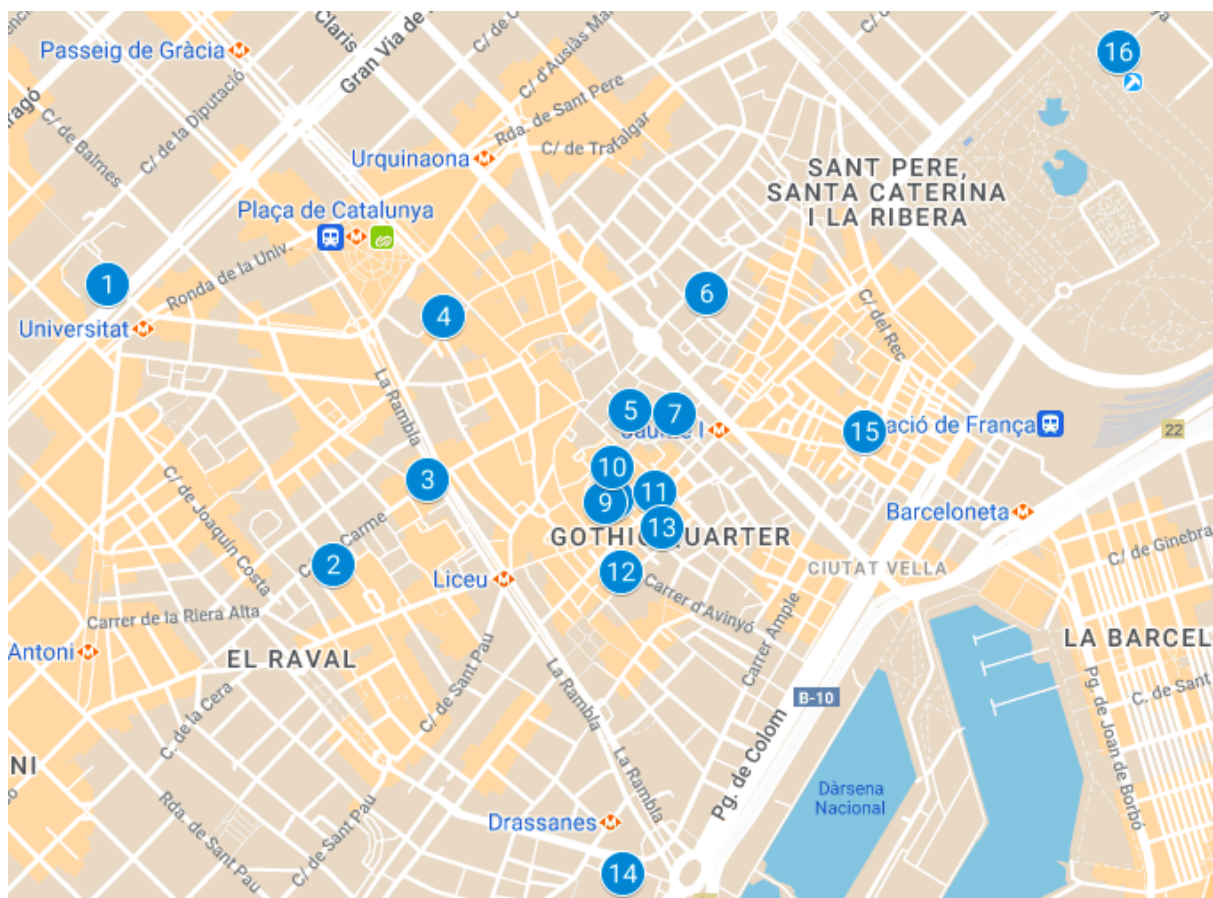
2.6 Les fites lul·lianes a Barcelona

Hem establert setze punts rellevants pel que fa a la relació de Ramon Llull amb la ciutat de Barcelona a partir, fonamentalment, de la recerca realitzada en aquest punt 2, però també afegint-hi altres fites, no lligades als nuclis d'informació que havíem disposat i que figuren, per exemple, en la ruta que proposava Rutes Ramon Llull per a la ciutat de Barcelona. Les

⁵¹ Manicula, “La història més rocambolosa d'uns manuscrits barcelonins”.
<https://manicula.narpan.net/articles/la-historia-mes-rocambolosa-duns-manuscrits-barcelonins>.

exposen a continuació, amb la remarca que no totes formaran part de la ruta literària que desenvoluparem més endavant.

En primer lloc, les fites que no hem extret de la nostra investigació són les que venen marcades al mapa (vegeu il·lustració 2) com a 1, 2, 3, 13 i 14. La primera és l'estàtua de Ramon Llull (vegeu annex 2) situada al vestíbul principal de l'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona, esculpida pels germans Venanci i Agapit Vallmitjana l'any 1865. La segona, és al carrer del Carme, on hi havia l'Escola Lul·liana de Barcelona durant el segle XV. La que ve marcada amb el 3 al mapa, correspon a l'Església de Betlem, temple del qual Verdaguer va ser beneficiari al final de la seva vida, després d'haver escrit les *Perles*, homenatge al *Llibre d'amic e amat* de Ramon Llull. Les dues que resten, 13 i 14, corresponen a la plaça de Sant Miquel, on hi trobem el fris "Barcelona", de Subirachs a l'edifici "Novíssim" de l'Ajuntament de Barcelona, amb un medalló dedicat a l'art lul·liana (vegeu annex 3); i al Museu Marítim de Barcelona, una de les sales del qual rep el nom del mestre mallorquí.

Il·lustració 2: Mapa general de les fites lul·lianes a Barcelona. Escala 1:200.

Quant a les altres fites, la número 4, la 15, i la 16 tenen a veure amb els orígens familiars de Llull. El punt 4 marca l'Església de Santa Anna, com a emblema de les propietats que Arnau Llull tenia a prop d'aquest carrer. La 15 correspon a la Basílica de Santa Maria del Mar, de la qual Bernat Llull en fou el primer ardiaca i que presidia l'esplanada anomenada "pla d'en Llull". La fita número 16, el carrer d'en Llull, que coincideix amb la localització aproximada de l'arenal que posseïa Ramon Llull pare.

Els punts 5, 6, 8 i 11 corresponen a la figura de Sant Ramon de Penyafort. La fita número 5 assenyala la Catedral de Barcelona, que recull les restes del sant. La 6, l'actual Mercat de Santa Caterina, on abans hi havia el convent del mateix nom i on hagué de reunir-se Llull amb Penyafort. La 8, marca la primera seu de la comunitat dominicana a Barcelona, a la cantonada entre els carrers Salomó ben Adret i Marlet. Per últim, l'11 apunta la plaça de Sant Jaume, on abans hi havia l'església de Sant Jaume, lloc on degué vestir els hàbits Sant Ramon (Ribes Montané, 1975: 102).

Els punts 9, 10 i 12, relacionats amb la comunitat jueva de la ciutat, marquen cadascuna de les localitzacions de la Sinagoga Major, la Sinagoga Poca o Xica i la Sinagoga del Call Menor, respectivament.

Finalment, el punt 7 assenyala la plaça del Rei, presidida pel Palau Major, que havia d'haver acollit les reunions entre el mallorquí i el rei Jaume II d'Aragó.

La ruta lul·liana de Barcelona que proposa el web Rutes Ramon Llull coincideix en alguns aspectes amb la que presentem aquí. Un dels punts en comú és que les fites que apunta són, en molts casos, les mateixes que les nostres (perquè les relacions de Llull amb la ciutat es construeixen al voltant d'uns punts geogràfics concrets i no uns altres, evidentment). Amb tot, la nostra ruta difereix de la del lloc web en una qüestió fonamental: allà es despleguen tot de fites i s'endrega un recorregut que les uneixi, però res més: fora d'això, no hi ha un discurs coherent sobre la vida i obra de Ramon Llull, ni tan sols un conjunt d'anècdotes relacionades amb cada lloc. Com ja hem dit, la nostra intenció és la de presentar la ruta com un relat filat sobre la ciutat i el mallorquí.

Segons les variables que hem distingit (el públic al qual es dirigeix la ruta, la lògica del recorregut, el tipus de fonament literari i el suport material), la proposta és la de disposar una ruta, en primer lloc, de caràcter cultural, adreçada a un públic adult, interessat en la literatura catalana en general, en la figura de Ramon Llull en particular i en la història de la ciutat, de la qual ha de ser coneixedor a grans trets, a fi de poder situar els episodis que s'hi descriguin. Descartem la ruta turística pel fet que el recorregut que es proposa no fa referència als carrers de Barcelona en relació amb el mallorquí (cosa que seria més pròpia d'un escenari com Palma, en el cas de Ramon Llull, on la seva petjada biogràfica és més palesa), sinó a la figura del mestre en relació amb la ciutat de Barcelona. És a dir, que la nostra ruta fa més èmfasi en Llull que en Barcelona, qüestió que allunya la proposta d'un públic més interessat en l'espai, com acostuma a ser el turístic. Quant al format educatiu o escolar, trobem que el tipus d'informació que volem oferir (fonamentalment relacionada amb la filosofia i el mètode de Ramon Llull) no s'adiu a un públic infantil o adolescent.

En segon lloc, parem atenció a la lògica del recorregut. Els episodis biogràfics lul·lians relatius a la ciutat de Barcelona estan força concentrats en la seva maduresa, circumstància que imposaria un recorregut força pobre i que significaria, a més, que alguns escenaris, com la plaça del Rei, haurien de visitar-se dues vegades a fi de seguir l'ordre biogràfic. Això mateix passaria amb una ruta de caràcter històric. Per tant, la nostra proposta és la de desenvolupar el recorregut seguint una lògica urbana, a través de la qual es pugui desplegar un relat que enllaci un escenari amb el següent.

En tercer lloc, la ruta Ramon Llull a Barcelona ha de ser, necessàriament, una ruta d'autor. La producció lul·liana no ens permet de fer una ruta literària *stricto sensu*, ja que el mallorquí no ambienta cap de les seves obres en la ciutat comtal (ni tan sols s'hi refereix). Així, com dèiem abans, l'objecte de la ruta és la figura del mestre —particularment pel que fa al seu pensament—, explicada a partir de la ciutat de Barcelona, i no pas al contrari.

Finalment, quant al suport material del recorregut, pensem que el format que més s'adiu amb aquest tipus de ruta és el de l'itinerari conduït per un guia. Ens sembla que és el vehicle més escaient pel fet que aquest model de recorregut és l'ideal per la seva flexibilitat quant als interessos i necessitats del públic i perquè, com que no requereix que l'audiència vagi llegint, permet una experiència més immersiva en l'espai i el relat. A això s'afegeix el fet que les fites a resseguir (fonamentalment, situades al barri gòtic i al call, a més d'alguns punts de la Ribera) es troben ben a prop unes de les altres, qüestió que fa abastable la ruta en una sessió d'una durada raonable (aproximadament, una hora i mitja).

3.2 Proposta de ruta literària

A continuació, despleguem la ruta. En tipografia Arial desenvolupem una proposta de guió per al recorregut. En notes a peu de pàgina, hi haurà consignades algunes informacions i indicacions accessòries, que el guia pot integrar en el discurs.

El relat divideix en dos el recorregut, de tal manera que les tres primeres fites es dediquen a resseguir el reconeixement de Ramon Llull per part de les institucions catalanes, a la Universitat de Barcelona; l'interès pel seu pensament a l'Escola Lul·liana; i la vàlua del seu llegat literari, a l'Església de Betlem. Així, partim del moment actual, en què reconeixem a Llull tots aquests mèrits i hi aprofundim, tot traçant un recorregut que ens condueixi cap al mestre, i que continua a la segona part de la ruta, un cop hem entrat al barri gòtic. En aquesta segona part, el guia exposa els tres objectius vitals del mestre Ramon Llull, enumerats així a la *Vita*: “acceptar de morir per Crist convertint els infeels al seu servei [a l'últim punt, la Sinagoga Major], escriure el dessusdit llibre [...] [al quart punt, la Catedral], així com sol·licitar monestirs per a l'ensenyança de diversos idiomes” (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 8), a la cinquena fita, la plaça del Rei.

Allò que ha de fer de nexa i de conducció del relat és la noció de Llull com a personatge extraordinari, dotat d'un caràcter excepcional, que el va fer perseverar en la seva missió malgrat tot, fossin les condicions les que fossin. Llull desafia els paradigmes religiosos del seu món assajant una justificació raonada dels dogmes de fe del Cristianisme —sense negar, però, la gràcia com a requisit indispensable— a fi que hi pugui haver una conversió sincera a la fe cristiana; qüestiona el fet que un laic sense formació acadèmica pugui dedicar-se a qüestions teològiques d'alta volada intel·lectual, i que, a més, les postuli davant del papat; és alhora literat, pensador, místic i home d'acció.

Aquesta personalitat fora de sèrie, juntament amb el fet que dedica cinquanta infatigables anys de la seva vida a formular i reformular el seu projecte —quasi sempre infructífer—, és allò que ha cristal·litzat en el tractament de la figura del mallorquí com a home foll. Foix diria de Llull que “quan proposa, encerta, i li diuen, a Roma, foll; quan vol persuadir, l'apedreguen; quan estén els braços en abraçada universal d'amor, el titllen, encara de foll” (Foix, 2016: 38). Però aquesta pretesa follia del mallorquí la nega la contínua rectificació i transformació de l'embolcall de la missió (que sempre era la mateixa), que ens mostra un personatge, alhora extraordinari i molt prudent.

El mateix Llull s'apropia de l'etiqueta de foll en diverses ocasions i amb distintes formes. Nosaltres escollim, per a fer de fil conductor d'aquesta ruta, la de “Fantàstic”, extreta de la seva *Disputa del clergue Pere i de Ramon, el Fantàstic* (1311), una obreta excepcional justament pel fet que en ella Llull descriu detalladament per boca de Pere, l'opinió que els seus adversaris tenien d'ell, alhora que es defensa d'aquests atacs i advoca en favor del seu mètode.⁵² Llull escrigué aquest diàleg durant el viatge des de París cap a Viena, on se celebrava un concili general, al qual el mallorquí assistiria per demanar que s'organitzés un cos militar per a la croada, a més de la fundació d'escoles per als missioners. El personatge de Ramon Llull, el Fantàstic, dialoga amb Pere, un clergue viciós i mundà, que només mira pel seu propi benefici i que també es dirigeix al concili. Després de presentar-se, els personatges discorren sobre la fantasia, les quatre causes de l'ésser, l'honor, el plaer i l'ordre.

En el seu discurs com a guanyador del Premio Cervantes l'any 2004, l'escriptor i pensador Rafael Sánchez Ferlosio es va recolzar en el treball *Destino y carácter* de Walter Benjamin

⁵² QERL, “Fantàstic”. <https://quisestlullus.narpan.net/ca/fantastic>.

per oferir una reflexió sobre els personatges de caràcter, aquells la força interior dels quals supera les contingències vitals i els situa en una esfera diferent de la del destí, caracteritzada per un esperit tràgic, vinculat a la matèria i a les circumstàncies, que sobrepassen la voluntat (Sánchez Ferlosio, 2014). Ramon Llull és, sens dubte, i com hem desenvolupat fins aquí, un personatge de caràcter, menat per una seguretat íntima en el seu projecte, malgrat que aquest resultés infructuós una vegada i una altra, malgrat la seva condició de laic i malgrat la seva falta d'instrucció acadèmica. També creiem que és aquesta condició de personatge de caràcter allò que fa de Llull un fantàstic, no en el sentit de fantasiós, de boig, de què se l'acusa; sinó per allò pel que Llull s'apropia l'etiqueta, per tal com “la fantasia recta i assenyada és aquella que fa que l'home esdevingui just i prudent, i cultivi les altres virtuts” (Llull, *Llibre de la disputa del clergue Pere i de Ramon, el Fantàstic*, 14). Llull no és un foll, és un fantàstic, un home que es planteja objectius extraordinaris i els persegueix amb perseverança i prudència. És a això el que, sense voler-ho, expressa Pere dient-li:

Heu treballat llargament, segons expliqueu, i el que heu aconseguit és ben poc, gairebé res. Això sol fa prou evident que sou un fantàstic, perquè no heu sabut dur a terme el que desitjàveu, i també perquè no pareu de treballar i mai no aconseguiu el vostre objectiu. Si fóssiu assenyat, abandonaríeu el camí que heu emprès, i us dedicaríeu a alguna altra cosa. (Llull, *Llibre de la disputa del clergue Pere i de Ramon, el Fantàstic*, 15)

3.2.1 El vestíbul de la Universitat de Barcelona

La ruta comença al vestíbul de l'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona, a la Gran Via de les Corts Catalanes. El guia ha de conduir els oients al davant de l'estàtua de Ramon Llull, l'última de l'esquerra, des de la porta a la Gran Via.

Ens trobem dins de l'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona, que va començar a construir-se el 1863 i que va ser el primer gran edifici de l'Eixample. En termes de Víctor Balaguer (1987 (II): 289), un dels grans exponents del moviment de la Renaixença i un dels artífexs de l'empresa de l'Eixample, l'edifici de la Universitat “honrarà no solo a Barcelona sino a España, carece de rival en la Península, y habrá pocos que le igualen en Europa”.

En el marc del projecte renaixencista de reconstitució i eixamplament de la ciutat, confiat a l'enginyer Ildefons Cerdà, es construeix “el majestuoso edificio” (Balaguer, 1987 (II): 398) que funciona com a símbol de la ciència i del saber (llavors, estava destinat “a la enseñanza de las cinco facultades de Derecho, Letras, Ciencias, Medicina y Farmacia, reuniendo además la escuela industrial superior, la profesional de Bellas artes y la Biblioteca universitaria y provincial” (Balaguer, 1987 (II): 288)) i que s'ubica, notablement, entre la Gran Via de les Corts Catalanes i dos carrers dedicats respectivament a dues figures emblemàtiques del pensament i de les lletres: Balmes i Aribau.

La nomenclatura dels carrers de l'Eixample correspon, també, en gran manera, a Víctor Balaguer. Va ser la seva proposta de nomenclàtor la que va aprovar el 1863 l'Ajuntament de Barcelona, malgrat que en alguns casos (no gaires) els noms no es mantinguessin (Subirana, 2013). Balaguer conformà el tram nominal dels carrers per tal que “todos fuesen acomodados a hechos, glorias e instituciones pertenecientes a la historia de Cataluña, a fin de formar un conjunto general, histórico y armónico” (Balaguer, 1987 (I): 434). Així, tenim carrers dedicats a les institucions politicoadministratives pròpies (Corts Catalanes, Consell de Cent, Diputació), territoris que van formar part de la Corona d'Aragó (València, Mallorca, Còrsega...), grans noms de la cultura catalana (Llull,⁵³ Ausiàs March, Arnau de Vilanova...), militars i marins (Roger de Flor, Bernat de Rocafort...) i, entre altres referències històriques, algunes de contemporànies (com els ja esmentats Aribau i Balmes), especialment quant a l'activitat econòmica de la ciutat (Marina, Comerç, Indústria) (Subirana, 2013).

⁵³ És interessant destacar que, en l'article de *Las calles de Barcelona* dedicat al carrer de Llull, Balaguer parla de la conversió del mestre en uns termes ben diferents de les cinc aparicions de Crist que es narren a la *Vita*. Escull, com veurem, la llegenda de la dona amb el pit afectat per un càncer “un episodi ignorat pels biògrafs moderns de Llull, però en canvi molt reiterat pels qui s'acosten a Llull des d'una perspectiva essencialment literària” (Valriu, 2016: 26). Així ho descriu Balaguer: “Cuentan que, á pesar de haber dado su mano á doña Blanca Picany, se enamoró perdidamente de una dama á la cual persiguió con sus galanterías, llevando su locura hasta el extremo de entrar un dia tras ella á caballo en el templo, cosa que promovió grande indignacion y escándalo. Se dice que la dama [...] sufría de un cáncer que le roía el pecho, y añádese que, siendo honesta, y compadeciéndose de que tan autorizado varon por ella viniera á tan escandalosos devaneos, le citó un dia para reprimirle su conducta y mostrarle su pecho asquerosamente cancerado, á fin de curarle de su amor. Desde aquel momento Raimundo Llull fué otro hombre. Varió completamente de vida y se entregó por entero á la contemplacion y al ascetismo” (Balaguer, 1987 (I): 597). Aquesta narració es basa en una de semblant present al *Llibre de meravelles*, al capítol 71 (Bonner a Llull, 2013: 41).

Aquesta estàtua que tenim al davant, la va dedicar l'escultor Venanci Vallmitjana a Ramon Llull en ser-li encarregada el 1865 per l'arquitecte Elies Rogent, a càrrec de qui estava l'Edifici Històric. Juntament amb la del mallorquí, a Venanci i al seu germà, Agapit, els encarregaren encara quatre més:⁵⁴ la del monarca Alfons X, el Savi; la del matemàtic i filòsof Averrois; la del patró dels filòlegs, Sant Isidor; i la de l'humanista Lluís Vives; representants de la glòria hispànica en diferents moments de la seva història.

Però qui era Ramon Llull i quins eren els mèrits que el justificaven com a representant de la glòria hispànica a ulls dels renaixencistes? Donem, ara, una resposta breu a aquesta pregunta, que anirem responent amb major profunditat al llarg del recorregut. Ramon Llull va néixer a la ciutat de Mallorca el 1232 o el 1233, poc després que l'illa fos conquerida per Jaume I. Creix en un context cortesà, en una ciutat arrabassada de les mans dels àrabs feia poc temps i en la qual encara hi romanien un gran contingent de musulmans, així com de jueus. Cap als trenta anys, li és revelat que ha de canviar de vida per tal de fer honor a Déu. Aquest Llull renascut a trenta anys és el Llull que coneixem i que va ser un personatge extraordinari, de tarannà infatigable, que va voler escriure *el millor llibre del món* a fi de convertir la quantitat més gran de gent possible al Cristianisme. Per tal d'aconseguir-ho, va haver de repensar la manera com es predicava i amb aquesta idea va inventar un sistema tot nou, l'Art, que havia de posar en termes que tothom compartís els dogmes de la fe cristiana. Va dedicar tota la seva vida a pensar i repensar el seu mètode, alhora que ho combinava amb una producció literària ingent (va escriure 265 obres en àrab, català i llatí) i desplaçaments continus, que el portaren a fer estades a bona part de l'Europa mediterrània, però també al nord d'Àfrica i l'Orient Pròxim.

Llegim el mestre a la llum de la importància que revestí la seva figura per a la cultura catalana, que en ple apogeu del seu projecte de revifada, amb la construcció de la Universitat, primer edifici de l'Eixample, li atorga un lloc d'honor entre els cinc personatges més destacats de la seva història —alhora que disposa un carrer amb el seu nom—. Així resa la vuitena estrofa del *Cant de Ramon*, escrit per Llull a

⁵⁴ Que convé que vagin assenyalant-se.

Mallorca el 1300 (quan comptava uns 67 o 68 anys) i que conté alguns dels versos més bonics que mai va escriure (*enfret la vinya e el fenollar/ amor me pres, fe'm Déus amar*):

Som hom vell, paubre, menyspreat,
no hai ajuda d'home nat
e hai trop gran fait emparat.
Gran res hai de lo món cercat;
mant bon exemple hai donat:
poc som conegut e amat. (Santanach, 2016: 245)⁵⁵

“Poc som conegut e amat”, diu Ramon Llull, el mateix al qual els intel·lectuals catalans cinc segles més tard van honorar amb aquesta estàtua en aquest edifici, i de qui avui, nosaltres, diem que va ser fantàstic. Comencem, doncs, el nostre viatge pel final (que, al cap i a la fi, és on ens trobem nosaltres): pel reconeixement institucional del mestre mallorquí com un dels grans valors de la nostra cultura, i ens anirem atansant cap a aquesta figura excepcional passant pel reconeixement del seu pensament i de la seva obra literària i, en entrar al barri gòtic, passejarem per l'origen, els mitjans i la conformació del seu mètode. Aquest Llull “poc conegut e amat” i, tanmateix, com veurem, inescotablement perseverant se'ns anirà desvetllant a l'emparedat de la nostra ciutat comtal.

Amb aquest objectiu, s'enfila cap al carrer del Carme, tot passant per la plaça Universitat, baixant pel carrer Tallers, tombant a la dreta al carrer de Valldonzella i entrant a la plaça de Joan Coromines. Aquí s'hi pot fer una parada, davant la facultat de Comunicació i Relacions Internacionals de Blanquerna - Universitat Ramon Llull. Fent al·lusió a l'obra de Llull i a la facultat de què es tracta (comunicació i relacions internacionals, un àmbit en què el mallorquí excel·lí), es pot portar a col·locació el capítol 79 del *Blaquerna*, on apareix a la cort papal

un home vestit com a foll e hac ras son cap e en sa mà portà un esparver e en l'altra mà tenc una corda on era lligat un ca que menava. Saludà lo senyor apostoli e los cardenals e tota la cort de part de lo senyor emperador e dix aquestes paraules:

⁵⁵ El guia ha d'anar glossant en català contemporani el text en la mesura en què sigui necessari, en funció del públic que tingui al davant.

—Jo son Ramon lo Foll, qui vénc per manament de l'emperador en esta cort per usar de mon mester e per cercar mos companjons. [...] Jo era cosí en la cort de l'emperador e depenyia'm foll per ajustar diners, e l'emperador ha'm tant dit de la passió de Jesucrist e de la noblesa de Déu que vull ésser foll per donar d'ell honrament e honor. (Llull, *Romanç d'Evast e Blaquerna*, 79, 3-4)

Se surt de la plaça pel carrer de Montalegre, que desemboca en el dels Àngels, i es va a parar al carrer del Carme. Convé notar que la Universitat de Barcelona tenia la seva seu en l'antic convent del Carme, abans de ser traslladada, en temps de Víctor Balaguer, al seu emplaçament actual (Balaguer, 1987: 289).

3.2.2 L'Escola Lul·liana de Barcelona

El grup s'atura al número 47, del carrer del Carme, que correspon a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, i entra al pati que comparteix amb la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. Escollim aquest lloc com a fita, entre altres motius, pel recolliment que ofereix, que la fa ideal per a una explicació relaxada i sense el tràfec sorollós dels carrers del Raval.

Som a l'edifici que fa de seu a l'Institut d'Estudis Catalans des del 1931 i que abans fou la Casa de Convalescència de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, que avui dia allotja també, una mica més enllà, la Biblioteca de Catalunya.

Les obres de construcció de l'antic Hospital van començar el 1401, però l'edifici en què ens trobem no es va començar a construir fins al segle XVII, i va funcionar com a Casa de Convalescència fins als anys trenta del segle passat. De fet, entre les seves parets és que va morir l'arquitecte Antoni Gaudí el 10 de juny de 1926. Hem vingut a parar aquí perquè és entre aquest número 47 del carrer del Carme i els Jardins del Doctor Fleming, situats més endavant, on s'estima que hi va haver l'Escola Lul·liana de Barcelona entre les acaballes del segle XIV —es va fundar a mitjan segle— i la fi del XVI, coincidint amb la construcció, als anys trenta del segle XVII, d'aquesta Casa de Convalescència. Imaginem, per una estona, que és precisament en aquest espai on hi havia l'Escola.

Onze anys després d’haver-se lamentat de la seva sort en el *Cant*, ara amb uns 78 o 79 anys, Llull deixà escrit a la *Disputa de Ramon, el Fantàstic* (1311), en què el protagonista duu el nom i el cognom de l’autor, “Raimundus Lullus” (Llull, *Llibre de la disputa del clergue Pere i de Ramon, el Fantàstic*, 1), un altre plany en una línia molt similar:

Jo era un home casat, amb fills, bastant ric, dissolut i mundà. Tot això ho vaig deixar lliurement, a fi de poder procurar l’honor de Déu i el bé públic, i exaltar la santa fe. Vaig aprendre l’àrab; diverses vegades vaig anar a predicar als sarraïns; per la causa de la fe he estat arrestat, empresonat i ferit. Durant quaranta-cinc anys he intentat moure l’Església i els prínceps cristians a actuar pel bé públic. Ara soc vell i pobre, però continuo en el mateix propòsit, i en el mateix propòsit continuaré fins a la mort, si Déu vol. (Llull, *Llibre de la disputa del clergue Pere i de Ramon, el Fantàstic*, 12)

El clergue diu a Ramon: —Heu treballat llargament, segons expliqueu, i el que heu aconseguit és ben poc, gairebé res. Això sol fa prou evident que sou un fantàstic, perquè no heu sabut dur a terme el que desitjàveu, i també perquè no pareu de treballar i mai no aconseguiu el vostre objectiu. Si fóssiu assenyat, abandonaríeu el camí que heu emprès, i us dedicaríeu a alguna altra cosa. (Llull, *Llibre de la disputa del clergue Pere i de Ramon, el Fantàstic*, 15)⁵⁶

De nou, trobem com el testimoni del propòsit d’aquest home pobre i vell, que encara no aconseguia “moure l’Església i els prínceps cristians a actuar pel bé públic”, és recollit a la seva mort i prosseguit per tot d’homes —i dones, com Joana Margarida Safont, que va deixar els seus béns a l’escola, inclosa la seva biblioteca lul·liana— que confien en el mètode del mallorquí.

⁵⁶ “Homo fui in matrimonio copulatus, prolem habui, competenter dives, lascivus et mundanus. Omnia, ut Deo honorem et bonum publicum possem procurare et sanctam fidem exaltare, libenter dimisi. Arabicum didici, pluries ad praedicandum saracenis exivi, propter fidem captus fui, incarceratus, verberatus. Quadraginta quinque annis, ut Ecclesiam ad bonum publicum et christianos principes movere possem, laboravi. Nunc senex sum, nunc pauper sum, in eodem proposito sum, in eodem usque ad mortem mansurus, si Dominus ipse dabit.

Ait clericus Raimundo: —Diu laborasti, ut dicis, et nihil aut parum ad effectum deduxisti. Ex quo satis apparet, quod phantasticus sis, quoniam, quod optabas, ad effectum perducere nesciveris; et etiam quia laborare non desinis nec tamen finem unquam assequeris. Si autem discretus esses, viam in qua es et mutares, et te ad aliud impetrandum converteres.” (*idem*)

L'Escola Lul·liana de Barcelona va ser un dels centres d'estudis lul·lians més importants del seu temps, i constava d'una rica biblioteca, que es componia quasi totalment de llibres de Ramon Lull. Així, l'Escola funcionava com una escola d'arts medieval: s'hi ensenyava el *trivium* (gramàtica, retòrica i lògica), amb la peculiaritat que es feia a partir de les obres lul·lianes, que, entre els 265 títols que les componen, inclouen una *Retòrica nova* i una *Lògica nova*.

Què en va ser, d'aquests volums i de la resta de llibres de la biblioteca? La seva és una història interessant que ens indica l'interès que mestre Ramon va despertar en la posteritat.⁵⁷ Un cop l'Escola es va dissoldre, sense que en coneguem el motiu, els manuscrits van passar a mans dels familiars del mallorquí, concretament a les de la comtessa de Montagut, Jerònima Lull de Boixadors,⁵⁸ que residia a València i que deixà els documents a un familiar seu resident a la ciutat comtal, de nom Boixadors i Lull.

Durant la Guerra dels Segadors, en l'època en la qual Catalunya estava sota l'obediència del regne de França i era presidida per Pau del Rosso, aquest, per assegurar la postura del Principat quant al papat, va buscar les simpaties d'un dels cardenals, Francesco Barberini, un home de qui es deia que era "amant dels bells llibres i dels vells manuscrits" (Batllori, 1993: 181). El president del Rosso ofereix al cardenal, en una carta⁵⁹ fer-li arribar "todos los libros originales escritos de mano propria [del mestre] en papel y pergamino", tot especificant que "ay más de un carro" (Batllori, 1993: 181). Tot i la intenció del president, no va poder confiscar les obres, que van continuar a Barcelona.

Hem d'esperar encara a principis del segle XVIII per acomiadar-nos dels manuscrits barcelonins. Així com veurem que Lull emprengué una monumental empresa a fi d'escriure, reescriure i adaptar el seu *millor llibre del món*, cap al 1700 l'austríac Ivo Salzinger, destacat teòleg lul·lista, va proposar-se una labor no menys colossal: la de fer una impressió completa de les obres de Ramon. A aquest efecte, Salzinger va

⁵⁷ També comprovable pels cinc comentaris que Giordano Bruno l'hi dedica (segons Bonner, 2012: 12 "més que a cap altre pensador"), així com pel fet que Leibniz s'hi inspira per a escriure el seu *De arte combinatoria* (idem).

⁵⁸ BDRL, "Jerònima Lull de Boixadors". <https://www.ub.edu/llulldb/lul·listes/1476>.

⁵⁹ Conservada a la Biblioteca Apostolica Vaticana.

abordar la cerca de manuscrits per diverses ciutats europees. I, és clar, també a Barcelona. Va enviar un tal P. Van Eych a aconseguir (pel mitjà que fos: compra, còpia, préstec...) els manuscrits de l'Escola, que llavors pertanyien a la comtessa de la Manresana. Aquesta va cedir no només els preuadíssims còdexs de l'Escola Lul·liana, sinó també algunes relíquies del seu avantpassat; i els llibres de l'Escola Lul·liana de Barcelona van anar a parar a Alemanya, aquest cop, per sempre.

El grup surt de nou cap al carrer del Carme i el ressegueix fins a la cantonada amb les Rambles.

3.2.3 Verdaguer i Llull

El guia condueix els oients fins a l'església de Betlem. Hi entren i es disposen prop de la capella del Sant Crist.

Aquesta és l'església de Betlem, d'estil barroc, construïda entre finals del segle XVII i principis del XVIII per a substituir un temple jesuïta del XVI que s'havia cremat. Va ser projectada, per cert, pel mestre d'obres Josep Juli, "el Major", que també participà, uns anys abans, en la construcció de la Casa de Convalescència.

Vegem on hi podem trobar el nostre Fantàstic. Ramon Llull, per la seva trajectòria activa, pel seu ímpetu incansable, va ser titllat de foll pels seus contemporanis. Ho veiem, passat pel sedàs de la ploma del mallorquí, a la *Disputa de Ramon, el Fantàstic*, on aprofita aquesta crítica per fer-se-la seva, per reivindicar-la en un altre sentit, un que parla d'algú que desatén els senyals que li envia el món material, a fi de seguir la seva missió. També veiem aquesta crítica en el personatge de Ramon lo Foll, que apareix al *Blaquerna*; i, fora de l'obra lul·liana, de manera subreptícia, en el *Tractatus contra divinatores et somniatores* que va escriure un coetani seu, el també beat Agostino d'Ancona cap a l'any 1310 (Hillgarth, 1998: 83), on s'acusa Llull de superb, per voler demostrar raonadament —prescindint de la fe—

l'existència de Déu.⁶⁰ Aquesta crítica la tractarem més detingudament més endavant.

Un altre gran personatge de la nostra literatura a qui es va acusar de boig (en el seu cas, fins i tot per part de psiquiatres i de manera pública) és el poeta Jacint Verdaguer, que va passar els darrers anys de la seva vida adscrit a aquesta església.

Veieu-me aquí, Senyor, a vostres plantes,
despullat de tot bé, malalt i pobre
[...].
Voldria ser quelcom per oferir-vos,
però Vós me voleu petit i inútil,
de glòria despullat i de prestigi. (Verdaguer, 1964: 633)

Aquestes paraules, semblants a les que hem llegit de Ramon Llull, corresponen al poema “Sum vermis” de *Flors del calvari* (1896). Verdaguer es troba en un moment de profunda crisi, començada amb un viatge a Terra Santa l'any 1886 que el fa dir: “he vist passat d'un a un mos quaranta anys i de tots estic avergonyit. Podries resumir ma vida malaguanyada [...], tergiversant la frase de l'Evangelí [“tot ho ha fet bé” com a]: Male omnia fecit” (Verdaguer, 1977: 175), “tot ho ha fet malament”. Se sent insatisfet per la vida còmoda que ha dut treballant com a almoïner a casa del Marquès de Comillas, al Palau Moja, just a l'altra banda de la Rambla (al final de la seva vida, tot s'haurà resumit, per tant, a traspassar-les) i per com ha sucumbit a la vanitat de la glòria.

⁶⁰ “Sunt aliqui superbi, tantum de eorum intellectu presumentes, ut totam rerum naturam se reputent eorum intellectu metiri posse, estimantes totum verum et demonstrationem esse quod eis videtur, et falsum esse quod eis non videtur. Tales igitur promittunt aliquibus regibus et principibus se irrefragabili demonstratione probare Dei filium esse incarnatum ac alios articulos fidei” (Gigliani, 1985: 71). Hi ha gent superba, tan presumptuosa del seu enteniment, que considera que pot mesurar tota la naturalesa de les coses. Estimen que tot allò que els sembla és veritat i està demostrat, i que és fals tot allò que no els sembla. Així, prometen a certs reis i prínceps de provar de manera irrefutable que el fill de Déu s'ha encarnat i altres articles de la fe (la traducció és nostra). Badia, Santanach i Soler (2016: 25-26) apunten que el problema és la interpretació de la veu *demonstració* en termes aristotèlics (causals) en comptes de lul·lians. Hi ha un problema, que Llull advertí i que provà de salvar, en el fet de voler demostrar els articles de la fe. Si seguim Gregori el Gran —i el mateix Llull el cita en moltes obres—, “Fides non habet meritum, cui humana ratio praebet experimentum” (Bonner, 2012: 16). La fe a la qual la raó humana dona evidència no té mèrit (la traducció és nostra).

A la capella del Sant Crist s'hi pot llegir en uns plafons el poema que Verdaguer dedica a aquesta mateixa imatge, tant de manera individual com recitant-lo per a tothom.⁶¹

A conseqüència d'aquest trasbals espiritual i vital, Verdaguer posa en marxa una sèrie de compensacions (excedir-se en la quantitat de recursos del marquès destinats a l'almoïna, vincular-se als exorcismes...) que acabaran conduint-lo a ser destituït dels seus càrrecs al Palau Moja, titllat de boig i confinat al santuari de la Mare de Déu de la Gleba d'Osona, sota prohibició expressa d'anar a Barcelona (Pinyol i Torrents a Cassany, 2009: 239-240). Un confinament que desobeeix, però, i el desembre de 1894 agafa al port de la ciutat un vaixell cap a Mallorca. Allà l'acull l'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria (gran impulsor del lul·lisme en el seu temps), que, en termes del poeta Enric Casasses, "li salva la vida amb ajuts econòmics i amb una altra cosa encara més preciosa: la possibilitat d'estar-se a Miramar com si fos a casa" (Verdaguer, 2007: 9). Explica Verdaguer que

Sobre la tauleta del senzill allotjament que m'oferiren, prop del plat de seca i virolada sopa mallorquina i de l'escudella de mengívols fonolls marins que em donaren per sopar, hi havia, quines postres per mi!, lo llibre de l'Amic i l'Amat. (Verdaguer, 2007: 38)

Aquesta escena és evocada de manera semblant a aquella altra de què parla al poema "L'hostal millor", del poemari *Aires de Montseny* (1901), en què diu estar-se

[...] a l'hostal
de la Providència,
servit com un rei
per mà de la reina.
[...] Si em veu carregat,
ella em descarrega,
i en dolços plaers
converteix mes penes,
parlant-me dels goigs
de la vida eterna.

⁶¹ És el que comença de la següent manera: "A vostres peus que adoro, / Jesús, clavat en creu, / misericòrdia imploro. / Mai més pecar, Déu meu!" (Verdaguer, 1964: 842)

És pobre l'hostal,
és nua la celda,
mes és gran virtut
la de la pobresa;
per volar al cel
és una ala immensa. (Verdaguer, 1964: 714)

En aquest recolliment, i en aquest ambient domèstic i humil, al costat d'unes sopes, la lectura del *Llibre d'amic e amat*⁶² impressiona Verdaguer, i li dona unes ales immenses, al vol de les quals comença a covar una obra que culminarà un any després, a Barcelona: les *Perles*, la versificació de 170 dels versicles del mestre mallorquí, als quals Verdaguer els suma el vers, algunes consideracions i una dolcesa desbordant que Llull només insinua.

Però Verdaguer i Llull difereixen en un aspecte molt important. Ambdós són personatges als quals la tradició ha tractat de folls, ambdós s'adonen que han caigut en l'error i ambdós enceten una via espiritual. I, tot i que ambdós es rebel·len, en certa manera, contra el seu temps, ho fan de manera diferent i amb resultats diferents, segons les possibilitats de cada època els ho permeten: no és el mateix aixecar la veu a l'Església del XIII que a la del XIX. Llull és un fantàstic, un personatge el caràcter del qual preval per sobre les contingències: al mallorquí li sobrevé una idea, una missió i a aquesta s'encomana en cos i ànima, remou cel i terra i disposa tots els mitjans que té al seu servei. Malgrat que no doni fruits, com repeteix, el destí infructuós del seu projecte no en justifica mai l'abandonament. Llull no defalleix, busca hàbilment les maneres de guanyar els poders del seu temps a favor seu, defugint confrontar-se'n per no perjudicar la seva missió. Trobar Déu l'aboca cap al món, cap a l'intent de fer veure a tothom la veritat que ell ha conegut.⁶³ En paraules d'un altre literat nostre, J. V. Foix (2016: 38), "la seva condició de gran poeta no s'oposa, en canvi, a la de gran polític".

⁶² Que és, en el cas de Verdaguer, una relectura, feta a la llum del seu procés particular de desempallegament d'un món que li és del tot hostil.

⁶³ "Cogità l'amic en la mort e hac por, tro que remembrà son amat. E cridà a les gents qui li estaven davant: —Ah, senyors! Amats, per ço que mort ni perills no temats a honrar mon amat." (Llull, *Llibre d'amic e amat*, 60)

Malgrat que intenta purgar un món que li fa “pudor de mort” (Verdaguer, 1983: 234), la reacció verdagueriana és més violenta i més explícitament crítica que la lul·liana contra els poders eclesiàstic i polític del seu temps. La resposta d'aquests és contundent, i també ho serà la defensa de Verdaguer, que publica un seguit d'articles titulats *En defensa pròpia*, on carrega contra els seus enemics. Però els fracassos, la marginació i la proscripció el vencen i fan que es retracti, l'envelleixen prematurament i es tanca en si mateix, tot abraçant el detall, el gest, la desarticulació de la seva pròpia literatura.⁶⁴

Tornem, però, a les *Perles*: en el pròleg de l'obra, Verdaguer es queixa de la dificultat de trobar un exemplar del llibre de Llull, “que és raríssim i sols se troba en lo racó més amagat de les biblioteques” (Verdaguer, 2007: 37), cosa que contrasta vivament amb el fet que en els nostres dies aquesta obreta és “la més difosa i més traduïda de tota la literatura catalana: ‘lo llibre d'or de nostra literatura’” (Casasses a Verdaguer, 2007: 20). La difusió del *Llibre d'amic e amat* a finals del XIX vindrà de la mà de la reivindicació de Llull com a pare de les lletres catalanes i del seu reconeixement com a un dels millors literats de la nostra tradició. I tot això, malgrat que Llull no pretenia escriure literatura.

Ramon Llull tenia un projecte que es desgranava en tres fites: la conformació del millor llibre del món, la disposició dels mitjans polítics i institucionals al servei del seu mètode i, finalment, el compliment d'aquest: la conversió dels infidels (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 8; Badia i Bonner, 1988: 13). Un cop hagué assolit la primera i hagué constatat que el millor llibre del món no era prou entenedor per a la feblesa de l'enteniment humà (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 19), va dedicar els seus esforços a versionar, simplificar i millorar l'*Art*, alhora que buscava noves maneres de convèncer el nombre més gran de persones possible. I en aquesta cerca va fer una troballa que el posiciona com a un “pioner en l'ús del català com a vehicle total de comunicació cultural”:⁶⁵ la seva idea no era només convertir musulmans i jueus, sinó reconduir també els cristians descarrilats o poc devots, fossin nobles o burgesos, parlessin català, francès o occità, els fos més avinent un tractat filosòfic o

⁶⁴ A l'obra pòstuma *Brins d'espígol*, escrita entre 1895 i 1902, aproximadament, ens trobem amb la mínima expressió del vers, als monosíl·labs de “Lli”.

⁶⁵ QERL, “Llull i el català”. <https://quiestlullus.narpan.net/ca/llull-i-el-catala>.

un *exemplum*. Quant a la literatura, el mallorquí la fa servir com un mitjà, sense preocupar-se per seguir estrictament les convencions dels gèneres que empra o d'atendre a les autoritats (això darrer, com veurem més endavant, és una constant en l'obra lul·liana). I és justament aquesta despreocupació, “la seva capacitat, no ja de distorsionar i transfigurar, sinó fins i tot de suplantar el llegat de la tradició amb les seves pròpies creacions” (Badia i Bonner, 1988: 97), allò que en fa un autor extraordinari.

Hem resseguit l'interès que la figura de Lull desperta en la posteritat com a personatge insigne de la tradició, com a pensador i com a literat. Ara, ens ocuparem de seguir de ben a prop els passos de Lull per la ciutat comtal, alhora que veiem com es concreten les tres fites del seu projecte.

3.2.4 Sant Ramon de Penyafort

Entrem al barri gòtic pel carrer de la Portaferrissa,⁶⁶ seguim pel dels Boters i anem a parar a la Plaça Nova, davant de la Catedral. Aquí s'ha de fer una aturada breu per assenyalar el terrat del Mercat de Santa Caterina, que es veu al fons i del qual parlarem tot seguit. Entrem a la catedral i ens dirigim al claustre.⁶⁷

Som al claustre de la Catedral de Barcelona, començada a construir el 1298, les obres de la qual van acabar a mitjan segle XV. Aquesta catedral gòtica es va alçar sobre una catedral romànica anterior que, alhora, havia estat edificada sobre una primitiva basílica paleocristiana. El temple actual tenia una façana molt més sòbria que la d'ara, que va ser dissenyada per l'arquitecte Josep Oriol Mestres a finals del segle XIX, quan es va crear això que avui anomenem Barri Gòtic.⁶⁸

Per a establir un lligam entre aquest espai i Ramon Lull ens hem de remuntar fins al segle XI. Aquesta és la data de la primera notícia que tenim de la família Lull, a Llavaneres. Després, cap al segle XIII, una branca de la família va establir-se a la

⁶⁶ Els parents barcelonins de Lull hi tenien tres habitatges amb tres horts.

⁶⁷ Una altra possibilitat és entrar a la Catedral —o sortir-ne— per la plaça de Garriga i Bachs, on el poeta J. V. Foix volia que s'erigís un monument a Ramon Lull, en comptes de l'homenatge als Herois del 1809 que hi ha avui dia. El poeta es lamentava amargament que “a Lull, se li nega el monument a l'indret més escaient de la ciutat entre el Palau de la Generalitat i la Catedral” (Foix, 2016: 40).

⁶⁸ Catedral de Barcelona, “Història”. <https://catedralbcn.org/la-catedral/historia/>.

ciutat comtal, al barri de la Ribera, on tenien algunes terres. El pare de Ramon Llull, també anomenat Ramon, es desplaçà a l'illa amb la seva família, cap a l'any 1231, després de la conquesta de Mallorca per part de Jaume I tres anys abans, el 1229. El 1232 o el 1233, va néixer a Palma Ramon Llull, que hi va dur una vida cortesana, i, com vèiem, poc pietosa, fins als 30 anys.

Una nit estava assegut al costat del seu llit, disposat a compondre i escriure en la seva llengua vulgar una cantilena sobre certa dona [...]. Mentre començava a escriure la predita cantilena, va mirar a la dreta i va veure el senyor Jesucrist com a penjant en la creu. (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 2)

Aquesta aparició se li presentà fins a cinc vegades al llarg d'unes setmanes, fins que el mestre va prendre consciència que havia de deixar la vida dissoluta que portava. És llavors que formula els seus tres propòsits, aquests que l'acompanyaran fins a l'acabament de la seva vida: "acceptar de morir per Crist convertint els infels al seu servei, escriure el dessús dit llibre [...], així com sol·licitar monestirs per a l'ensenyança de diversos idiomes" (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 8). Ens interessa, ara, desentrellar el segon dels punts: com arriba el mallorquí a concebre l'Art? Quin paper hi té la ciutat de Barcelona?

De fet, la conversió de Ramon l'angoixa. Llull, que no coneixia més que una mica de llatí i res d'àrab, no les té totes, pel que fa a aconseguir les seves metes. Així, encara haurà de rebre la inspiració del model de Sant Francesc per decidir-se a vendre bona part de les seves possessions i a iniciar una peregrinació de Rocamador a Sant Jaume de Compostel·la. Cap a l'any 1265, en acabar la peregrinació, Llull, que tenia la idea d'anar a estudiar a París (el gran centre intel·lectual de la seva època), fa una estada a Barcelona. Aquí, se cita amb Sant Ramon de Penyafort, el gran exponent dels dominics de l'època, la tomba del qual es troba aquí, a la Catedral de Barcelona.

El grup entra a la basílica i se situa davant del sepulcre del sant, a la capella que duu el seu nom.

Aquí hi ha les restes del sant, custodiades per un sepulcre gòtic que data del segle XIII i que és un dels primers d'aquest tipus, elevat, que tenim a Catalunya. (Dilla, 2017: 285) En les escenes que hi ha representades, veiem diversos episodis de la vida de Sant Ramon. Cap d'ells, però, mostra la reunió amb Llull, de la qual s'ha dit que representa la coincidència històrica de "les dues components, el seny i la rauxa, del tarannà col·lectiu de Catalunya." (Batllori, 1993: 46)

El fet que Llull pugui reunir-se amb una personalitat de la magnitud de Sant Ramon, que havia estat confessor del Papa, conseller de Jaume I i mestre general de l'orde dominicà, ens indica que entre la branca mallorquina i la barcelonina de la família Llull hi havia un contacte viu alhora que ens dona la pauta de la importància de la seva família a la ciutat de Barcelona, citada als manuals d'història medieval de la ciutat com una de les més preeminents de l'època (Sobrequés, 1992a: 168). Cap a aquelles dates, Penyafort, que tenia uns 80 anys, residia en el convent de Santa Caterina, situat on avui hi ha el mercat de Santa Caterina, que hem vist abans de lluny. La reunió dels dos Ramons és decisiva en la vida del mallorquí: Penyafort el convida a tornar a Mallorca i a formar-se allà, desaconsellant-li marxar a estudiar a París abans d'estar suficientment preparat. Malgrat que Llull segueix a contrari el consell del dominic, aquest marcarà en gran manera la seva singularitat:

Mallorca li ofería una possibilitat que, a París, era del tot inassequible: una perfecta instrucció en llengua àrab i un coneixement a fons de l'Islam com a fe viva. La combinació d'aquests dos aspectes li donava un avantatge únic sobre gairebé tots els grans escolàstics contemporanis. (Hillgarth, 1998: 32)⁶⁹

Per tant, Llull torna a Mallorca, compra un esclau musulmà i, durant nou anys, es dedica a l'estudi, alhora que escriu les seves primeres obres. Passat aquest temps,

Ramon va pujar a una muntanya no gaire allunyada de casa seva, a fi de contemplar-hi Déu [...]. Quan encara no hi havia estat una setmana completa, succeí que un cert dia, mentre mirava atentament el cel, que de sobte el Senyor il·lustrà la seva ment, donant-li la forma i manera de fer el llibre [...] contra els errors dels infeels. Donant per això infinites gràcies a l'Altíssim, Ramon davallà d'aqueixa

⁶⁹ Això ho possibilitava el fet que, llavors, Mallorca encara tenia una gran quantitat de població musulmana (feia menys de 40 anys de la conquesta).

muntanya i [...] començà a ordenar i escriure aquell llibre, que primer anomenà *Art major* i més tard *Art general*. (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 14)

Aquesta *Art*, la seva gran obra, el millor llibre del món, suposaria, per a Llull, situar-se en una posició complicada davant dels dominics de Sant Ramon, a qui, com vèiem, deu indirectament part de la seva originalitat. El pensament lul·lià presenta més discrepàncies que trobades amb el dels hereus de Sant Domènec.⁷⁰ D'una banda, Llull, com els dominics, pretenia fundar col·legis per a ensenyar les llengües dels infidels als missioners, a fi que poguessin organitzar-se controvèrsies entre representants de la fe cristiana i de les altres religions (Hillgarth, 1998: 32). Ara bé, el mallorquí no fa al·lusions a la Inquisició, tan vinculada als dominics, i mostra una actitud envers les croades que s'apropa a la idea d'aquestes com a missió —menys violenta—, més franciscana (Oliver, 1966: 72).

Tornem, però, a l'*Art*. Llull observa que els mètodes de conversió dels dominics no funcionen, que no són capaços de proporcionar als infidels certes raonables quant a les veritats cristianes. Així, l'*Art* es fonamenta en un seguit de principis o conceptes, acceptables per a les tres grans religions, com ara que Déu és bo, gran i etern, i a partir de la combinació d'aquests principis, es poden confirmar o desmentir proposicions que s'han posat a prova, de tal manera que, mitjançant l'analogia, es pugui arribar a conclusions sobre la naturalesa de Déu.⁷¹ Això suposava per a Llull entrar en disputa amb els dominics i amb l'església del seu temps, que entenien que havia de ser com a mínim mostra d'heterodòxia, si no d'heretgia, la voluntat de *demonstrar* articles de la Fe com l'Encarnació o la Trinitat per mitjà de "raons necessàries", encara més si a efectes de l'eficàcia del mètode, Llull feia servir conceptes musulmans per formular els misteris cristians (Tusquets, 1977: 187).⁷²

La manifestació més clara d'aquesta tensió entre el mallorquí i els dominics la trobem en l'anomenada crisi de Gènova. El 1292, gairebé trenta anys després de la

⁷⁰ A qui, per cert, deu el nom del seu fill (Tusquets, 1977: 189).

⁷¹ QERL, "L'art". <https://quisestlullus.narpan.net/ca/lart>.

⁷² Convé destacar, però, com esmentàvem en nota més amunt, que Llull no és un racionalista, malgrat que la seva manera d'expressar-se (pel que fa a les *raons necessàries* i a *demonstracions*) pugui confondre. "Les raons de Llull són, de fet, raons de congruència i d'analogia, de vegades enginyoses, d'altres puerils, i la seva posició és la de Sant Anselm: 'Crec per tal de poder entendre.' La fe no és contrària a l'intel·lecte, sinó que l'il·lumina." (Hillgarth, 1998: 47).

cita amb Sant Ramon i quan Llull tenia uns 60 anys, va disposar-se a emprendre el primer viatge a terres dels infidels amb el fi de predicar-hi el Cristianisme. Quan la nau genovesa que havia de dur-lo estava ja a punt de salpar,

Ramon, tement per la seva pell [...], va oblidar el seu dessusdit propòsit pel qual havia decidit morir per Crist convertint els infidels al seu culte, i va romandre a Gènova, detingut per una mena de por paralitzant i al mateix temps abandonat a si mateix [...]. Ramon aviat va patir tant de remordiment de consciència per l'enorme escàndol contra la fe que ell havia donat al poble en romandre, que va caure en una profunda desesperació [...]. Com a resultat, fou pres interiorment de tant de dolor de cor, que exteriorment, és a dir, amb febre al cos, va emmalaltir gravíssimament. Així que llanguint llarg temps a Gènova, i sense revelar a ningú la causa del seu dolor, fou gairebé reduït a no-res. (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 20)

Encara malalt, Llull va voler assistir a missa a una església de frares dominics, que l'acolliren. Estant al llit, "sentí una veu que li deia: 'En aquest Orde et podries salvar'" (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 21). El mallorquí, però, recordà que la rebuda de la seva obra havia sigut millor per part dels franciscans que no dels dominics, així que

considerant d'una part la seva damnació si no romania amb els Predicadors, i de l'altra la pèrdua de la seva Art i dels seus llibres si no romania amb els Frares Menors, va elegir —cosa més que admirable— la pròpia eterna damnació ans que la pèrdua de la predita Art que ell sabia que havia rebut de Déu per a la salvació de molts i, sobretot, per a l'honor de Déu. (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 23)

D'aquesta manera, tot elegint la salvació de les ànimes que havia de convertir per davant de la seva, Llull explicita amb una gran intensitat dramàtica el seu conflicte amb els dominics i mostra el dolor que sent per la condemna de la seva obra (Bonner, 2022: 397). També aquí el mallorquí manifesta una major comunió ideològica amb els franciscans.

Amb aquests darrers, les coincidències explícites i implícites són moltes més. Llull comparteix amb Sant Francesc qüestions com la devoció a la pobresa, i l'abandonament dels béns terrenals, l'emotivitat (Oliver, 1967: 74) o la forma de misticisme (Hillgarth, 1998: 64).

En aquesta empresa immensa de convertir el món, les armes de Llull eren les de la intel·ligència i les de l'amor. Tenia una d'aquelles rares ments capaces d'assimilar, tot sintetitzant-les, les veritats d'escoles diferents i oposades. La seva filosofia té la insistència en l'intel·lecte característica dels dominicans i l'accent sobre la voluntat típic dels franciscans. (Hillgarth, 1998: 40)

3.2.5 Ramon Llull a la plaça del Rei

L'escenari que hem escollit com a axial de la figura de Llull en la seva vinculació amb la ciutat és la plaça del Rei, on coincideixen els punts que hem definit i que serveixen de nexa entre el mallorquí i la ciutat comtal. D'una banda, la plaça del Rei se situa al cor del barri gòtic, entre les possessions que la família Llull hi tenia i aquelles de les quals disposava al barri de la Ribera; alhora, és a tocar del call, nucli de les disputes de Llull amb la comunitat jueva. De l'altra, la plaça del Rei és l'espai fonamental per a explicar les relacions del mallorquí amb la Corona d'Aragó i la casa reial i un dels punts centrals que ens permeten contextualitzar la figura de Sant Ramon de Penyafort a partir de la disputa de 1263.

Des de la Catedral s'enfila el carrer dels Comtes fins a la Baixada de Santa Clara, que dona a la plaça del Rei.

Aquesta plaça té la virtut de ser un escenari molt adient per la seva fesomia a l'hora d'imbuir-nos de l'atmosfera medieval, amb el Palau Reial de fons i les escalinates que hi menen. Atenem, però, al fet que el Saló del Tinell és posterior a Llull, així com la casa Padellàs, que data de principis del XV i, a més, originalment estava situada al carrer dels Mercaders, enllà de la Via Laietana; i el Palau del Lloctinent, avui seu de l'Arxiu General de la Corona d'Aragó, aixecat el 1549. En qualsevol cas, en època medieval, s'hi van donar fets extraordinaris, com ara, el 1492, l'intent d'assassinat del rei Ferran II d'Aragó, el Catòlic, a mans d'un pagès (Gual i Vilà, 2004).

Un altre fet destacable és que el juliol de 1263, segurament el mateix any de la conversió de Llull (Bonner, 2012: 14), segurament dins el palau, hi va tenir lloc la disputa de Barcelona, impulsada per Sant Ramon de Penyafort i presidida per

Jaume I. Els debatents van ser el rabí de Girona Moisès ben Nahman (més conegut com a Nahmànides) i el dominicà i jueu convers Pau Cristià. En la disputa, a la qual no sembla que Llull assistís, tot i que és segur que en va tenir notícia (Bonner, 2022: 389), es va dirimir la interpretació d'uns textos postbíblics sobre l'arribada del Messies (Szpiech, 2014: 8). Aquest tipus d'escenari, en què la disputa no és sobre la cosa en si, sinó sobre la interpretació del text que remet a aquest fet, representa un model de discussió amb l'infidel amb el qual Ramon Llull no podia estar d'acord.

Allò que Llull hi hagués tingut a dir és que “disputar per auctoritats no ha repòs” (Llull, *Proverbis de Ramon*, 248, 5). El mallorquí veu que aquest tipus de controvèrsies públiques en què els dos litigants s'enroquen en les seves interpretacions dels textos canònics no condueixen a cap resultat (si més no, a cap que signifiqui la possibilitat de moure l'adversari de la seva posició). Als ulls de Llull, no hi ha cap procés de comprensió en les discussions per autoritats, sinó que qui participa en aquest tipus de disputes acaba en la mateixa posició que tenia d'entrada: és per això que disposa un sistema que permeti la discussió raonada, que prescindi d'escudar-se en els textos sagrats com a argument últim i que parteixi, a tal fi, d'una base comuna (Bonner, 2012: 84). Aquest rebuig de l'autoritat com a raó fa de Llull una figura excepcional.

Ara que coneixem la gènesi de la seva Art, i, per tant, hem desentrellat la manera com el beat conforma el millor llibre del món, parem atenció a l'últim dels propòsits de Llull: “sol·licitar monestirs per a l'ensenyança de diversos idiomes”. D'allò que s'està parlant és de la disposició dels mitjans econòmics i polítics que permetessin la fundació d'aquests monestirs, que, igual com passa amb l'Art, havien de revertir en el contagi a altres ànimes com la seva del primer dels seus propòsits: “acceptar de morir per Crist, convertint els infeels al seu servei”.

Ramon Llull s'ha convertit i ha abandonat les seves possessions materials, seguint l'exemple de Sant Francesc (Llull, *Vida de mestre Ramon*, 9), ha pelegrinat, ha tornat a estudiar a la seva illa i ha confegit la primera versió de l'Art.⁷³ Tan bon punt Jaume II de Mallorca, fill de Jaume I, accedeix al tron de l'illa el 1276, Llull, que

⁷³ *L'Ars compendiosa inveniendi veritatem* (c. 1274).

havia estat al seu servei a la cort en els seus temps d'impia juvenesa, demana al monarca que l'ajudi en la fundació del col·legi de Miramar. Aquest, com tants d'altres en la seva època, havia de servir per ensenyar les llengües dels infidels als futurs predicadors, però també —i aquí radica la seva originalitat— per formar en l'aplicació de l'Art i la disputa raonada. Després de revisada l'obra lul·liana, Jaume II hi accedeix i es funda el monestir de Miramar, que serà ocupat per tretze frares franciscans (Batllori, 1993: 13).

Més endavant, el rei de Mallorca serà destituït a causa dels conflictes amb el seu germà Pere el Gran i Llull recolzarà el seu protector. Amb tot, un cop que Mallorca és restituïda a Jaume II de Mallorca per part del seu nebot, Jaume II d'Aragó, canvia la postura del beat respecte la Corona d'Aragó, a la qual s'apropa alhora que refreda les relacions amb el regne illenc.

Un d'aquests apropaments el trobem en la dedicatòria de les *Oracions de Ramon* el 1299, que resa d'aquesta manera: “ab vostre honor comensen les oracions de Remon Lull fetes per dona Blanca Reyna de Arago” (Llull, 1935: 315n); tot dirigint-se a Blanca d'Anjou, l'esposa de Jaume II. Amb aquest, Ramon Llull conreà una profitosa relació per la qual el mallorquí faria tasques diplomàtiques en favor del rei, sobretot pel que fa a les relacions amb la república genovesa (Hillgarth, 1998: 95-98), i el rei li concediria favors com el d'un sou vitalici, a canvi de residir als seus territoris —i que es doblaria mentre mestre Ramon fos a la cort—. Tot plegat ens dona la pauta del fet que Ramon hagué de passar per aquesta plaça, hagué d'entrar al Palau Major per a citar-se amb el monarca i hagué de conèixer la Capella de Santa Àgata, feta construir per Jaume II el 1302.

Entre aquests favors que Jaume II concedí a Llull, s'hi compta que el 1299, l'autoritzà a predicar a les sinagogues i mesquites de tots els seus dominis, tot atenent a la demanda que Llull li feia al *Dictat de Ramon*: “placia us que em donets poder / per vostres regnes e comtats, / castells, viles e ciutats, / quels serrayns faça ajustar, / e los judeus, al disputar / sobr'est novell nostre Dictat. / E, sènyer, per gran caritat, / humil rey dalta corona, / comencem en Barchinona.” (Llull, *Dictat de Ramon*, vv. 278-286)

Farem camí cap al Call per tal d'aprofundir en aquesta qüestió i desentrellar el primer —i principal— dels propòsits lul·lians: la conversió dels infidels.

3.2.6 La Sinagoga Major

El grup abandona la plaça del Rei per la baixada de Santa Clara, enfila el carrer de la Pietat, i, des del carrer del Bisbe, entra al Call pel carrer de Sant Sever. Tomba a l'esquerra a la cantonada amb Salomó ben Adret i a la dreta en arribar al carrer de Marlet. L'última fita és el número 5, que correspon a la Sinagoga Major de Barcelona, on s'entra. Passem fins a la segona sala.

Ens trobem dins de la Sinagoga⁷⁴ Major de Barcelona, l'estructura central de la qual és del segle XIII, tot i que els seus fonaments són del segle VI (és, per tant, la més antiga de la Península). Concretament, estem al cor de la Sinagoga, que als nostres ulls pot semblar petita, però que complia amb les mesures establertes a l'època. En aquesta sala hi ha l'Arca o Aaron Hakodesh preceptiva de les sinagogues, on es guarden els rotllos manuscrits de la Torà, així com la Menorah (aquesta és obra de l'artista Ferran Aguiló). Les finestres orientades cap al Sud-est, servien als fidels per a adreçar la mirada i les pregàries cap a Jerusalem.⁷⁵

En l'època de Ramon Llull, a Barcelona hi havia unes 30.000 persones (Sobrequés, 1992a: 166), de les quals unes 4.000 eren jueus. La població jueva havia crescut moltíssim en temps de Jaume I, que els havia afavorit amb la finalitat d'aprofitar el gran pes econòmic d'aquesta comunitat, que formava part, de manera oficial, del “tresor de la Corona” (Riera, 2009: 137; Sobrequés, 1992b: 113; Tov Assis: 1997: 331). Tant havia crescut la població jueva que, a mitjan segle XIII, va ser necessària la construcció d'un segon Call, anomenat Call Menor. Aquest on som ara, el Call Major, data, com a mínim del segle IX (Mora, 1992: 90) i era ocupat per la comunitat hebrea més important de la Corona d'Aragó. Els jueus del Call, que durant bona part de la seva història no estava separat per murs de la resta de la ciutat, participaven en el poder i ocupaven càrrecs de responsabilitat, com és el de batlles de Barcelona. Malgrat aquesta preeminència, que estava fonamentada, com dèiem, en

⁷⁴ En aquest punt es pot fer referència a l'etimologia de *sinagoga*, paral·lela a la d'*església*.

⁷⁵ Sinagoga Major, “Sinagoga”. <https://www.sinagogamayor.com/ca/sinagoga>.

un gran poder econòmic, la desconfiança dels ciutadans i de l'Església cap a l'aljama anava creixent, motiu pel qual es calcula que en temps de Jaume I es tancà el Call (Sobrequés, 1992b: 111).

Aquesta desconfiança es manifesta amb claredat en el front que els dominicans havien obert contra els jueus, un exemple del qual el tenim en l'abans esmentada disputa de 1263. Els frares de sant Domènec estaven més preocupats per l'amenaça dels jueus que no pas, com en el cas de Llull, pels musulmans. Tanmateix, el mallorquí, tot i estendre's en la predicació als seguidors de l'Islam, també s'ocupà dels infidels jueus. Podem rastrejar en l'obra lul·liana un cert menyspreu cap al poble hebreu, al qual considerava mancat de fonament filosòfic, al contrari del que diu dels musulmans, la saviesa dels quals no s'està d'esmentar (Hames, 2015: 92). Ara bé, en una de les grans obres de la producció del beat, el *Libre del Gentil e dels tres savis* (1275-1276), Llull desplega una conversa entre un pagà —gentil— i tres erudits de les tres religions abrahàmiques, que ha de servir per demostrar l'eficàcia de l'Art. Cadascun dels savis, homes de bona fe, exposa la seva religió, després d'haver establert punts de concordança amb les altres (un Déu únic, la creació i la resurrecció).⁷⁶ En aquestes exposicions de cadascun dels savis, Llull mostra un coneixement de la teologia jueva que era poc usual en altres obres apologètiques. D'altra banda, el *Llibre del gentil* constitueix un dels majors exemples de tolerància religiosa en un cristià baixmedieval (Hames, 2015: 94).

Així, si Llull buscava bases comunes amb els seus interlocutors, també amb els jueus va establir punts de trobada, com ara la semblança entre la contemplació de Déu per part de la doctrina cabalística i la que proposa Llull a través de les Dignitats de l'Art (Hillgarth, 1998: 44). Quant als seus contactes directes amb els jueus, sembla que Llull establí converses en més d'una ocasió amb el rabí barceloní Salomó ben Adret i amb altres savis de l'aljama, alhora que sabem que va escriure estant a la ciutat comtal, el 1305, un *Liber praedicationis contra iudaeos*, on desplega un discurs que els jueus no poguessin sinó acceptar.

⁷⁶ QERL, "Llibre del gentil". <https://quisestlullus.narpan.net/ca/lilibre-del-gentil>.

El mètode de conversió lul·lià, que es mostra al *Llibre del gentil* i al *Liber praedicationis*, no passava, com en el cas dels dominics, per la predicació *per se*, sinó més aviat per l'establiment de debats amb l'adversari religiós: no es tractava d'un monòleg, sinó d'un diàleg. Així, aquest permís que havia obtingut el beat del rei Jaume II, i que l'habilitava per a la prèdica a les sinagogues, tot garantint que els jueus respondrien només si ho volien fer,⁷⁷ més aviat li donava el marc legal per a ser escoltat pels habitants de l'aljama, que estaven obligats, això sí, a sentir allò que Llull els digués (Hames, 2015: 114).

La cosa havia d'anar més o menys així: en alguna de les seves estades a la ciutat, Llull fixaria un dia i una hora, i se citaria tal vegada dins de la Sinagoga, on estem nosaltres, amb algun dels intel·lectuals jueus del Call, potser amb Salomó ben Adret. Per a començar a debatre, el jueu havia de donar el seu consentiment, i tindria lloc una discussió sobre la veritable naturalesa de Déu, desenvolupada per Llull en els termes que proposa a la seva *Art*: “al que es pregunta per mitjà de la segona espècie de la segona regla, responc amb la definició de ‘poder’ i amb la segona espècie de la tercera regla. Déu té en ell mateix deïficant, deïficable i deïficar coessencial, substancial i natural, és a dir, la Beatíssima Trinitat. Si no fos així...” (Bonner, 2012: 203). Ens imaginem que per part d'ambdós interlocutors el debat es desenrotllaria en un to de veu adequat a les formes preceptives al temple i respectant els torns de paraula i l'autoritat de l'altre. Tot partint d'una base comuna, com ara la grandesa de Déu, les raons incontestables del mallorquí anirien conduint l'adversari cap a la veritat cristiana, de manera pacífica i afavorint una conversió voluntària que partís de la comprensió de l'error. Finalment, el debat havia d'anar a parar a l'assoliment de la gran fita de Llull: la conversió de l'infidel (Hames, 2015: 285).

Aquest escenari teòric que hem descrit segurament no acabava, a la pràctica, amb l'èxit de l'*Art* i la conversió sincera. Però no dista molt de la manera com Llull plantejava que havia d'anar. En el seu optimisme i en la seguretat en el seu mètode, el mallorquí mostra una enorme força interior, que el fa moure cel i terra per a atendre a un objectiu concret, la conversió, amb un mètode alternatiu, desenvolupat

⁷⁷ En això divergeix el permís donat a Llull del que es donava, en general, als predicadors de l'època, que sí que obligava l'oient a contestar.

en una obra multiforme que, tota sencera, es pot considerar “el millor llibre del món”. És un Fantàstic en el sentit que les circumstàncies el contradieien una vegada i una altra al llarg de quaranta anys de descoratjament per part de l'Església i dels grans monarques als quals es dirigí, i, tanmateix, no va abandonar el projecte. Llull va emprendre una missió monumental, amb uns objectius extraordinaris i més encara per a un home laic i sense instrucció acadèmica, però ho va fer amb una grandíssima habilitat, amb una prudència molt destacable i sense posar-se en contra els poders de la seva època. Va construir una immensa arquitectura ideològica i va dedicar-hi tota la vida; va viatjar per bona part de l'Europa occidental, pel nord d'Àfrica i per l'Orient proper; va escriure 265 obres en català, llatí i àrab i sobre els temes més diversos en els gèneres més dispars; va jugar-se la vida predicant en terres d'infidels i va predicar en territoris menys hostils, com el del nostre Call; va dissenyar un mètode que va ser celebrat pels intel·lectuals que el llegiren en els segles a venir; va oferir a la tradició una forma nova de fer literatura que va inspirar, sis-cents anys després, poetes de la talla de Verdaguer; va perseverar en la transformació i adaptació del seu mètode, va convèncer reis i papes, va dur l'Art de la teoria a la pràctica i, malgrat tot, no tenim constància que convertís una sola ànima.

4. CONCLUSIONS

El primer objectiu del present treball era el de repassar les relacions entre Ramon Llull i la ciutat de Barcelona a fi de veure com i per què (i si) podia construir-se una ruta literària amb el material de què disposem. El fet que Llull no es referís enlloc a la ciutat comtal (si més no, explícitament, perquè, per exemple, la reunió amb Penyafort que narra a la *Vita* no podia donar-se en cap altre escenari) i no hi hagués deixat evidències materials (com podria ser el cas dels llits que pertot va anar ocupant Verdagner i que s'han reconvertit en material museístic), complicava la feina, ja que acostumem a pensar les rutes literàries com a lectures *in situ* de fragments ambientats en un paisatge concret o com a conjunt de fites geogràfiques significatives per on va passar i deixar empremta un autor o un altre.

Amb tot, pensem que el material que hem recollit, que prové de fonts diverses (notarials, literàries, historiogràfiques i artístiques), és suficient per al desenvolupament d'un recorregut d'aquest tipus, entès com una aproximació a la figura de Ramon Llull que tingui en compte el context (sobretot si la meitat de la ruta transcorre al Barri Gòtic, la fesomia del qual és molt adient per a millor submergir-se en l'època) i que resignifiqui, a la llum d'aquest i en ser extreta de l'àmbit estrictament acadèmic, l'obra del mallorquí, que es posa en diàleg amb Barcelona i amb altres personatges, com Verdagner i Penyafort.

Allò que havíem de fer era reunir informació suficient per a poder construir un relat que unís els uns amb els altres els enclavaments lul·lians establerts, de tal manera que el resultat fos un discurs coherent sobre la figura de mestre Ramon *per se* i en relació amb la ciutat de Barcelona. Així mateix, també trobem que una activitat d'aquest tipus ha de servir a la transformació i caracterització de l'espai de la capital catalana, resultat de segles d'història i d'intrahistòria (a la manera d'entendre-la d'Unamuno), i escenari que acostumem a transitar —i aquesta ruta està pensada per a un públic més o menys local— amb els aclucalls de la rutina.

Pel que fa a la ruta que hem construït, pensem que el format ideal és el que compta amb la presència d'un guia, que és el que hem desenvolupat i el que permet, com esmentàvem al cos del treball, una certa personalització del discurs, amb més o menys aprofundiment en els diferents punts del relat, segons els interessos dels oients. De totes maneres, el relat desplegat

és també susceptible de disposar-se en format físic, com funcionen les rutes autoguiades en forma de llibret de la Càtedra Maria Àngels Anglada, per exemple.

Finalment, hem provat de desplegar en aquesta ruta la caracterització de Llull com a home de lletres, de pensament i de Déu, com a personatge excepcional, de caràcter incansable, perseverant i apassionat, però alhora hàbil i prudent, molt agut a l'hora de defugir els conflictes amb els poders del seu temps i, més encara, de guanyar-se'n els favors en més d'una ocasió. Volíem, d'una banda, qüestionar la idea que Llull era un foll desmesurat amb objectius irrealitzables; i, de l'altra, oferir una perspectiva més humana del mallorquí, que s'apropés a la persona que va ser, malgrat que els vuit segles que ens en separen ens facin moure en moltes ocasions en el terreny de la suposició.

En aquest sentit, esgranar primer la repercussió de la figura de Llull en la posteritat i després incidir en els seus objectius, preocupacions, camins, èxits i fracassos, suposa també el pas de la mitificació del personatge a l'apropament a la persona, sense oblidar, és clar, que el desplegament d'un relat d'aquestes característiques requereix en certa manera la conjectura. Així mateix, creiem que les píndoles d'història de la ciutat que hem escollit per al treball constitueixen un recull interessant i significatiu que poden oferir alguna cosa de nova fins i tot a un públic autòcton i que ens fan passejar de manera diacrònica per Barcelona, veient com diversos autors i èpoques conformen ideològicament i física la ciutat que tenim avui.

Si una ruta literària ha de convertir *l'espai* en *lloc* i ha de transformar i donar sentit a l'experiència lectora, esperem que aquesta proposta sigui capaç de fer-ho. Ho ha estat, almenys, per a la seva autora.

5. BIBLIOGRAFIA

5.1 Fonts primàries

Balaguer, Víctor (1987). *Las calles de Barcelona* (vols. 1 i 2). Barcelona, Editorial Dossat.

Gigliani, Pierangela (1985). Il “Tractatus contra divinatores et sompniatores” di Agostino d’Ancona: introduzione e edizione del testo. A *Analecta Agustiniana*, (48), pp. 4-111.

Hillgarth, Jocelyn Nigel (2001). *Diplomatari lul·lià: documents relatius a Ramon Llull i a la seva família* (Lluís Cifuentes, trad.). Barcelona – Palma de Mallorca: Universitat de Barcelona – Universitat de les Illes Balears.

Llull, Ramon (1928). *Proverbis de Ramon. Mil proverbis. Proverbis d’ensenyament* (Salvador Gamés, ed.) (Obres de Ramon Llull, XIV). Palma de Mallorca, Diputació Provincial de Balears i Institut d’Estudis Catalans.

Llull, Ramon (1935). *L. d’intenció. Arbre de Filosofia d’amor. Oracions e Contemplacions. Flors. Oracions de Ramon. Contemplatio Raymundi. Compendiosa Contemplatio* (Salvador Galmés, ed.) (Obres de Ramon Llull, XVIII). Palma de Mallorca, Diputació Provincial de Balears i Institut d’Estudis Catalans.

Llull, Ramon (1936). *Rims: Logica del Gatzel. Lo pecat d’Adam. .C. noms de Deu. Hores de nostra Dona. Plant de la Verge. Desconort. Cant de Ramon. Dictat de Ramon i Coment.* (Salvador Galmés, ed.) (Obres de Ramon Llull, XIX). Palma de Mallorca, Diputació Provincial de Balears i Institut d’Estudis Catalans.

Llull, Ramon (2008). *El fantàstic. La ciutat del món* (Lola Badia, ed.). Santa Coloma de Queralt, Brepols, Universitat Rovira i Virgili i Obrador Edèndum.

Llull, Ramon (2013). *Vida de mestre Ramon* (Anthony Bonner, ed.). Barcelona, Editorial Barcino.

Llull, Ramon (2016). *Romanç d'Evast e Blaquerna* (Albert Soler i Joan Santanach, eds.). Barcelona, Editorial Barcino.

Mutgé i Vives, Josefina (2002). *Pergamins del monestir benedictí de Sant Pau del Camp de Barcelona de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles XII-XIV)*. Barcelona, CSIC.

Perarnau i Espelt, Josep (2002). La còpia manuscrita medieval de les tres lletres de Ramon Llull demanant al rei, a un prelat de França i a l'estudi de París l'establiment d'escoles de llengües. *Arxiu de textos catalans antics*, pp. 123-218.

Rubió y Lluch, Antonio (1908). *Documents per a l'història de la cultura catalana mig-aval*, I. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Santanach, Joan (2016). *Llull x Llull. Una antologia de textos de Ramon Llull*. Barcelona, L'Avenç.

Verdaguer, Jacint (1964). *Obres completes*. Barcelona, Ariel.

Verdaguer, Jacint (1977 i 1983). *Epistolari de Jacint Verdaguer* (vol. V, 1885–1886; vol. VII, 1889–1891) (J. M. Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas, comp. i eds.). Barcelona, Barcino.

Verdaguer, Jacint (2007). *Perles. L'amic i l'amat, càntics de Ramon Llull posats en vers* (E. Casasses i A. Prats, eds.). Barcelona, Edicions 62.

5.2 Fonts secundàries

Adroer i Tasis, Anna Maria (1982). El palau Major de Barcelona i el convent de Santa Clara. *Medievalia*, (3), pp. 45-52.

Badia, Lola i Bonner, Anthony (1993). *Ramón Llull: vida, pensamiento y obra literaria*, Barcelona, Quaderns Crema.

Badia, Lola (2013) (dir.). *Literatura medieval (I). Dels orígens al segle XIV. A Història de la literatura catalana* (À. Broch, dir.) (vol. I). Barcino, Barcelona.

Badia, Lola; Santanach, Joan i Soler, Albert (2016). *Ramon Llull as a Vernacular Writer: Communicating a New Kind of Knowledge*. Woodbridge, Tamesis.

Banks, Philip i Moran, Josep (2008). Orígens de la família Llull. *Randa*, (61), pp. 49-60.

Bataller, Alexandre i Gassó, Héctor H. (eds.) (2014). *Un amor, uns carrers. Cap a una didàctica de les geografies literàries*. València, Publicacions de la Universitat de València.

Batllori, Miquel (1979). *A través de la història i la cultura*. Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Batllori, Miquel (1993). *Ramon Llull i el lul·lisme*. València, Editorial 3 i 4.

Blasco Martínez, Asunción (2009). Jaime I y los judíos de Aragón. *La sociedad en Aragón y Cataluña en el reinado de Jaime I: 1213-1276* (Esteban Sarasa Sánchez, coord.), pp. 97-134. Saragossa, Diputación de Zaragoza - Institución "Fernando el Católico".

Bofarull y Sans, Francisco de (1896). El testamento de Ramón Lull y la escuela luliana en Barcelona. *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, (5), pp. 435-479. <https://raco.cat/index.php/MemoriasRABL/article/view/206140>

Bonner, Anthony (1990). Ramon Llull and the Dominicans. *Catalan Review*, (IV, 1-2), pp. 377-392.

Bonner, Anthony (2012). *L'Art i la lògica de Ramon Llull*. UB i UIB, Barcelona.

Bonner, Anthony (2022). *Estudis lul·lians (1978-2019)*. UB i UIB, Barcelona.

Carreras i Artau, Tomás & Joaquín (1943). *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XII al XV*, vol. 2. Madrid, Real Academia de Ciencias Exactas.

Cassany, Enric (dir.) (2009). *Panorama crític de la literatura catalana. IV. Segle XIX*. Barcelona, Vicens Vives.

Colomer i Pous, Eusebi (1966). Ramón Llull y el judaísmo en el marco histórico de la Edad Media Hispana. *Studia lulliana*, (28), pp. 5-46.

Conde, Rafael i Molina, Delgado de (1983). Los Llull: una familia de la burguesía barcelonesa del siglo XIII. *La società mediterranea all'epoca del Vespro. XI Congresso di storia della Corona d'Aragona*, (II), pp. 371-406.

Consell de Mallorca (19 de juny de 2018). El Consell de Mallorca lidera la Ruta Cultural Europea Ramon Llull. *Consell de Mallorca*. Recuperat el 25/05/2023 de: https://web.conselldemallorca.cat/noticia/-/asset_publisher/wIFuuE42fUAs/content/el-consell-de-mallorca-lidera-la-ruta-cultural-europea-ramon-llull/695139.

Cuadrada, Coral; Duran Duelt, Daniel i Martínez-Giralt, Alejandro (2018). *El fons de l'Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà*. Tarragona, Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili.

Cristià Balsells, Elisenda (11 de gener de 2022). *Notícies dels primers Llull barcelonins* [Conferència]. Seminari de Literatura i Cultura de l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna. Universitat de Barcelona. Recuperat el 23/02/2022 de: <https://stel.ub.edu/slimm/ca/programes/sessions/noticies-dels-primers-llull-barcelonins>

Díaz-Plaja, Ana, Prats, Margarida i Ramos, Joan Marc (2014). De la ruta literaria al microrrelato: una experiència en la Educació Secundària. *La educación literaria y la e-literatura desde la minificción* (C. Arbonés, M. Prats Ripoll i E. Sanahuja (coords.)), 334-346. Barcelona, Universitat de Barcelona.

Dilla Martí, Ramon (2017). *Sant Ramon de Penyafort. Imatge, devoció i santedat*. [Tesi doctoral] Universitat de Barcelona.

Ensenyat Pujol, Gabriel (2016). Ramon Llull i Mallorca (1300-1316). El Beat davant la situació política del regne. *eHumanista/IVITRA*, (10), pp. 27-42.

Ensenyat Pujol, Gabriel (2018). “Ego magister Raymundus Lul catalanus”. Entorn a la identitat de Ramon Llull a l’Edat mitjana. *Zeitschrift für Katalanistik*, (13), pp 5-22.

Estébanez Álvarez, José (1982). La Geografía Humanística. *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, (2), pp. 11-31.

Ferrater Mora, José (1981). *Diccionario de filosofía* (3ª ed.). Madrid, Alianza Editorial.

Foix, J. V. (2016). Sobre alguns dels episodis de la vida de Llull i la seva condició “antiburgesa”. *El Procés*, (8), pp. 36-40.

García de Cortázar, José Ángel i Sesma Muñoz, José Ángel (2014), *Manual de Historia Medieval*. Madrid, Alianza Editorial.

Hames, Harvey J. (2015). *L’art de la conversió. El Cristianisme i la Càbala en el segle XIII*. Palma, Edicions UIB i Universitat de Barcelona.

Hillgarth, Jocelyn Nigel (1998). *Ramon Llull i el naixement del lul·lisme*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Textos i estudis de cultura catalana.

Johnston, Mark D. (1989). “Sacrum studium”. The Lullist School of Fifteenth-Century Barcelona. *Estudios en los Siglos de Oro y Literatura Moderna. Varia Hispanica. Homenaje a Alberto Porqueras-Mayo*. Kassel, Edition Reichenberg.

Jové i Permanyer, Jordi i Vilarrúbia i Estrany, Josep M^a (1990). *Els carrers de Ciutat Vella*. Barcelona, La Caixa.

Lévy, Bertrand (2006). Geografía y literatura. *Tratado de Geografía Humana* (D. Hiernaux i A. Lindón, eds.), pp. 460-480. Barcelona, Anthropos Editorial.

Madurell i Marimon, Josep Maria (1936). El Palau Reial Major de Barcelona. *Analecta sacra tarraconensia: Revista de ciències historicoeclesiàstiques*, (12), pp. 491-518.

Madurell i Marimon, Josep Maria (1947). Antonio Sedacer, profesor de la escuela luliana de Barcelona. *Analecta Sacra Tarraconensia*, (18), pp. 103-113.

Madurell i Marimon, Josep Maria (1952). La escuela luliana de Barcelona (nuevos datos para su historia). *Analecta Sacra Tarraconensia*, (23), pp. 31-66.

Miret y Sans, Joaquím (1909-1910). La vila nova de Barcelona y la familia d'en Ramón Lull en la XIII centuria. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, (5), pp. 525-535.

Mora, Victòria (1992). Un recorregut per la història de l'antic call jueu de Barcelona. *Finestrelles* (4), pp. 89-93.

Mujica Pérez de Castro, Florencia (2020). *Las rutas literarias como herramienta didáctica para potenciar la experiencia literaria y el desarrollo de habilidades y competencias en Cataluña* [Treball de Fi de Màster]. Barcelona, Universitat de Barcelona.

Nunes, Maria (2018). *Salvat, Pla, Rodoreda i Capmany. Rutes literàries de Barcelona*, 2. Sant Llorenç d'Hortons, Meteora.

Oliver, Antoni (1965). El Beato Ramon Llull en sus relaciones con la Escuela Franciscana de los siglos XIII-XIV. *Estudios Lulianos*, (9), pp. 55-70; 145-165.

Oliver, Antoni (1966). El Beato Ramon Llull en sus relaciones con la Escuela Franciscana de los siglos XIII-XIV. *Estudios Lulianos*, (10), pp. 49-56.

Ortiz, José A. (2020). Sepulcre de Sant Ramon de Penyafort. *Artfunerari.cat*. Recuperat el 23/05/2022 de: <https://www.artfunerari.cat/sant-ramon-de-panyafort>.

Pasqual, Antoni Ramon (1749). *Examen de la crisis del P. Feijoo sobre el Arte luliana*. Universidade de Santiago de Compostela. Recuperat el 10/06/2023 de: <https://minerva.usc.es/xmlui/handle/10347/8848>

Pérez Martínez, Llorenç (1971). Nuevos documentos sobre la familia de Ramon Llull. *Studia lulliana*, (43), pp. 93-98.

Ramon i Lidón, Mateu (2019). *Ruta literària sobre Solnegre. Andratx a la primera novel·la de Baltasar Porcel*. Palma, Documenta Balear.

Ramos, Joan Marc i Prats, Margarida (2019). Procés de creació d'un protocol d'anàlisi de rutes literàries des de la perspectiva de la recerca de didàctica de la literatura. *Didacticae*, (5), pp. 99-114.

Ribes Montané, Pedro (1975). San Ramón de Peñafort y los estudios eclesiásticos. *Analecta Sacra Tarraconensia*, (48), pp. 85-142.

Riera Sans, Jaume (2009). Jaime I y los judíos de Cataluña. *La sociedad en Aragón y Cataluña en el reinado de Jaime I: 1213-1276* (Esteban Sarasa Sánchez, coord.), pp. 135-155. Saragossa, Diputación de Zaragoza - Institución "Fernando el Católico".

Romano, David (1992). Llull e la cultura ebraica. Tentativo di sistematica. *Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli. Sezione romanza*, (34), pp. 171-190.

Rovira i Valls, Josep Maria (2016-2017). Fra Jaume Gener (de Cabra), el gran lul·lista de Santes Creus, i la seva relació amb Pere Daguí (de Montblanc) i Joan Bonllavi (de Rocafort de Queralt). *Santes Creus. Revista de l'Arxiu Bibliogràfic*, (XXVIII), pp. 49-112.

Ruiz Scarfuto, Rosalinda (2013). Literary Routes: Contributions to Natural/Cultural Heritage Tourism. How Landscape Transforms Literature and Tourism. *AlmaTourism*, (4), pp. 1-18.

Sánchez Ferlosio, Rafael (24 d'octubre de 2014). *Discurso Rafael Sánchez Ferlosio, Premio Cervantes 2004*. RTVE. Recuperat el 13/3/2023 de: <https://www.rtve.es/rtve/20141024/discurso-rafael-sanchez-ferlosio-premio-cervantes-2004/1035023.shtml>.

Sobrequés i Callicó, Jaume (1992a). *Història de Barcelona. Volum 2. La formació de la Barcelona medieval*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia catalana.

Sobrequés i Callicó, Jaume (1992b). *Història de Barcelona. Volum 3. La ciutat consolidada (segles XIV i XV)*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia catalana.

Soldevila i Balart, Llorenç i San Eugenio Vela, Jordi de (2012). Geografia literària dels Països Catalans. El cas de la comarca d'Osona. *Ausa XXV*, (170), pp. 979-1001.

Soler, Albert (s.d.). Els manuscrits lul·lians de l'escola de Barcelona. *Narpan-Cultura i literatura de la baixa edat mitjana*. Recuperat el 3/3/2023 de: <https://narpan.net/documents/mssbarna.htm#nt3>.

Subirana, Jaume (2013). Batejar carrers, imaginar països. Raons del nomenclàtor, de Víctor Balaguer a Barcelona '92. *A Journal of Iberian and Latin American Studies*, (19), pp. 251-264.

Suenaga Portuguès, Kay (2012). *Guerra i Pau a l'Edat Mitjana (la Corona d'Aragó en la Baixa Edat Mitjana)* [Tesi doctoral]. Mallorca, Universitat de les Illes Balears.

Szpiech, Ryan (2014). La disputa de Barcelona como punto de inflexión. *Studia Lulliana*, (54), pp. 3-32.

Tov Assis, Yom (1997). Jaime II y los judíos en la corona de Aragón. *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, (11), pp- 331-342.

Tov Assis, Yom (1993). Responso Rabínicos y Cartas Reales: fuentes para el estudio de la historia de los judíos en la Corona de Aragón. *Espacio, Tiempo y Forma, Serie III, Hª Medieval*, (6), pp. 363-376.

Tuan, Yi-Fu (1990). *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes, and values*. New York, Columbia University Press.

Tuan, Yi-Fu (2001). *Space and Place. The Perspective of Experience*. Minneapolis, University of Minnesota Press.

Tusquets, Joan (1977). Relación de Ramón Lull con san Ramón de Penyafort y con la orden de Santo Domingo. A *Escritos del vedat*, (7), pp. 177-195.

Valriu, Caterina (2016). Ramon Lull, una vida de llegenda. *Faristol*, (83), pp. 25-28.

Vila-Sanjuan, Sergio i Doria, Sergi (2005). *Passejades per la Barcelona literària*. Barcelona, Edicions 62.

5.3 Bibliografia web

AMSMB: Petherbridge, G.; Pavelka, K.; Cuadrada, C.; Ajuntament de Vilassar de Dalt, Arxiu Comarcal del Maresme i Servei de Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili (2022). *Arxiu dels Marquesos de Santa Maria de Barberà*. Recuperat el 25/3/2023 de: <https://arxiumarquesosdebarbera.cat/>.

Barcelona Turisme: Consorci de Turisme de Barcelona (s. d.). *visit Barcelona*. Recuperat el 9/3/2023 de: <https://www.barcelonaturisme.com/wv3/ca/>.

BDRL: Centre de Documentació Ramon Lull: Universitat de Barcelona (2002). *Base de dades Ramon Lull*. Recuperat el 4/04/2023 de: <https://www.ub.edu/llulldb/>.

Catedral de Barcelona: Catedral de Barcelona (2023). *Catedral de Barcelona*. Recuperat el 3/06/2023 de: <https://catedralbcn.org/>.

QERL: Centre de Documentació Ramon Lull: Universitat de Barcelona (2019). *Qui és Ramon Lull?*. Recuperat el 4/04/2023 de: <https://quiestlullus.narpan.net>.

Endrets: Universitat de Vic, Fundació BancSabadell, Grup 62, Enciclopèdia Catalana i Generalitat de Catalunya Institució de les Lletres Catalanes (2009). *endrets. Geografia Literària dels Països Catalans*. Recuperat l'1/06/2022 de: <http://www.endrets.cat/index.php/>.

Espais Escrits: Generalitat de Catalunya Institució de les Lletres Catalanes (2016). *Espais escrits. Xarxa del Patrimoni Literari Català*. Recuperat l'1/06/2022 de: <https://www.espaisescrits.cat/ca>.

Manícula: Universitat de Barcelona, Fundació Carulla, Editorial Barcino i Centre de Documentació Ramon Llull (2020). *Manícula: taller d'edició i anotació de textos*. Recuperat el 4/4/2023 de: <https://manicula.narpan.net>.

Mdbetlem: Església Arxidiocesana de Barcelona (2021). Parròquia de la Mare de Déu de Betlem. Recuperat el 3/5/2023 de: <https://www.mdbetlem.com/parr%C3%B2quia>.

Monestirs.cat: Baldiri, B. (2017). *Monestirs.cat*. Recuperat el 30/12/2022 de: <https://www.monestirs.cat/>.

MUHBA: Ajuntament de Barcelona (s. d.). *Museu d'Història de Barcelona*. Recuperat el 19/03/2022 de: <https://www.barcelona.cat/museuhistoria/ca>.

RRL: IRU SL (s.d.). *Rutes Ramon Llull*. Recuperat l'1/06/2022 de: <http://www.rutasramonllull.com/>.

Sinagoga Major: Associació del barri jueu medieval de Barcelona (s.d.). *Sinagoga Major de Barcelona*. Recuperat el 20/05/2023 de: <https://www.sinagogamayor.com/ca/home>.

6. ANNEXOS

6.1 Concessió a Ramon Llull del dret a predicar a les sinagogues i mesquites de Barcelona

Iacobus etc. Tenore presencium notum fieri volumus universis presentes litteras inspecturis, quod Nos concedimus et damus licenciam magistro R[aymund]o Lulli quod, electis per eum quinque vel sex probis hominibus et sibi adhibitis, possit predicare in sinagogiis iudeorum diebus sabbatinis et dominicis, et in mesquitis sarracenorum diebus veneris et dominicis, per totam terram et dominacionem nostram, et exponere iudeis et sarracenis predictis fidei catholice veritatem, admissis religiosis quibuscumque ad predicacionem ipsam accedentibus. Nos enim damus per presentes, firmiter in mandatis, universis et singulis aliis iudeorum et sarracenorum tocius terre nostre, quod ipsi, diebus predictis sub forma predicta, audiant et audire teneantur prefatur magistrum R[aymundum] Lulli, et si voluerint, oportunitate captata, possint respondere eius predicacioni et exposicioni; non tamem cogantur nec cogeri possint eisdem super premissis si noluerint respondere. Mandamus insuper universis officialibus nostris predictis quod predicta observari faciant et teneri.

Datum Barchinone .iii. kalendas novembris.

G[uillelmus]. de Solanis, mandato regio. (Arxiu Corona Aragó, reg. 114, f. 44 v.; Hillgarth, 2001:)

6.2 Atribució d'una pensió vitalícia a Ramon Llull per part de Jaume II

Nos Iacobus etc. Attendentes grata et accepta servicia per vos R[aymundum] Lulli, nobis exhibita et que exhibere eciam non cessatis, damus et concedimus vobis, de gracia speciali, duos solidos barchinonenses habendos et percipiendos diebus singulis toto tempore vite vestre quibus fueritis in partibus dominacionis nostre, super proventibus et exitibus nostris vicarie civitatis Barchinone, donec nos ipsos duos solidos barchinonenses die qualibet recipiendos in absciori et magis ydoneo loco vobis duxerimus assignandos. Concedimus etiam vobis quod, quandiu vos sequutus fueritis curiam nostram, habeatis et percipiatis qualibet die qua in curia nostra fueritis, super eisdem proventibus et exitibus dicte vicarie, porcionem ipsam duplicatam, scilicet quatuor solidos barchinonenses, computatis in eis dictis duobus solidis ad vitam vobis ut predicatur assignatis. Mandates per presentem cartam nostram vicario Barchinone presenti et qui pro tempore fuerit quod dictos duos solidos vobis qualibet die toto tempore vite vestre assignatos, et dictos quatuor solidos quandiu curiam nostram sequutus fueritis assignatos super proventibus et exitibus dicte vicarie, solvat vobis diebus singulis ut superius est expressum, et dictam concessionem nostram vobis observet et faciat inviolabiliter observari.

Datum Barchinone .viii. kalendas iulii anno Domini M^o. CCC^o. quinto.

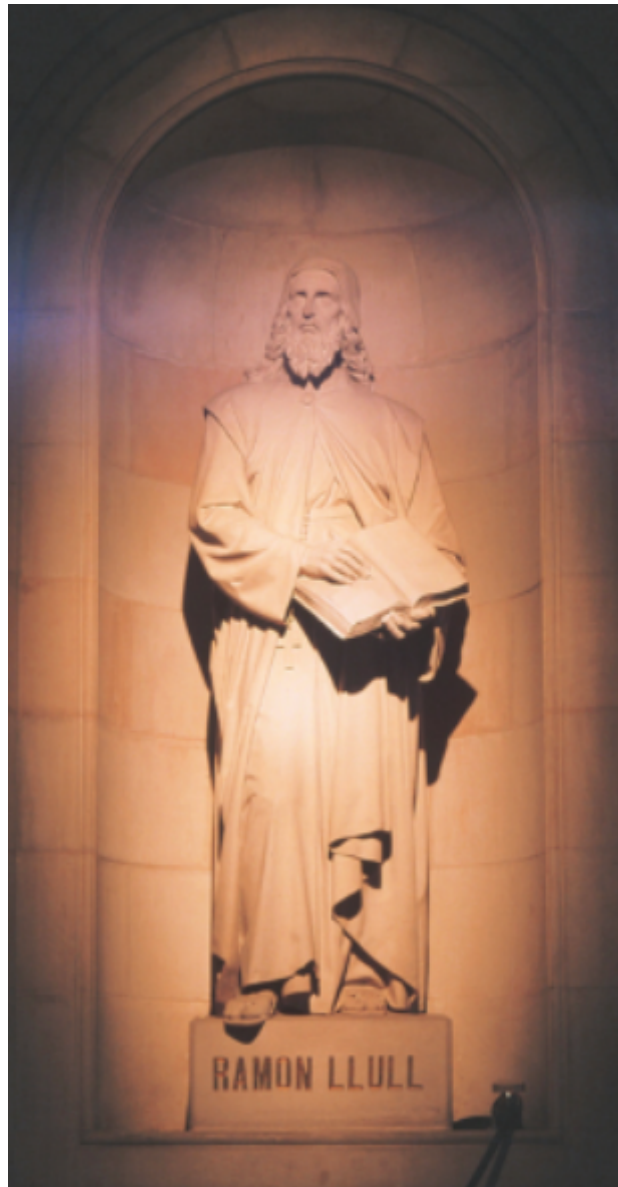
Matheus Borrelli mandato P[etri] de Monello. (Arxiu Corona Aragó, reg. 203, f. 40. *ibid*: 74-75)

6.3 Donació a Ramon Llull de 500 sous per manament del rei Jaume II

Ffidei thesaurario suo Petro Boyl, salutem, etc. Dicimus et mandamus vobis quatenus de pecunia curie nostre quod est vel erit penes vos detis et solvatis Raymundo Lulli, de domo nostra, quingentos solidos barchinonenses, videlicet ducentos solidos pro vestibus et trescentos solidos pro una equitatura, quos sibi graciose duximus concedendos. Et facta solutione, presentem recuperetis litteram cum apocha de soluto.

Datum Barchinone .xv. kalendas octobris anno predicto. (Arxiu Corona Aragó, reg. 295, f. 23v; *ibid*: 76)

7.2 Ramon Llull per Venanci Vallmitjana

Il·lustració 3: Escultura de Ramon Llull, Venanci Vallmitjana, 1875-1876. Adaptat de *Universitat de Barcelona* [Fotografia], per Universitat de Barcelona, 2021

(<http://www.ub.edu/visitavirtual/visitavirtualEH/index.php/es/conoce-elias-rogent/la-arquitectura-de-elias-rogent/la-ornamentacion/326-ramon-llull>)

7.3 Roda lul·liana de Subirachs al fris “Barcelona”

Il·lustració 4: A baix, al centre, roda representativa de l’Art lul·liana. Detall del fris “Barcelona”, Subirachs, 1969.